

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems

E-ISSN: 3041-8623

Vol. 13, Issue 3, No.46, Autumn 2024, pp. 27-50

Received: 10.04.2024 Accepted: 16.09.2024

Research Paper

Exploring Religiosity among the Educated Generation of the 70s in Yazd City: A Qualitative Study

Ahmad Kalateh Sadati *

Associate professor, Department of Sociology, Faculty of Social Science, Yazd University, Yazd, Iran
asadati@yazd.ac.ir

Asal Razavi

Ph.D. student, Department of Sociology, Faculty of Social Science, Yazd University, Yazd, Iran
asal.razavi72@gmail.com

Introduction

Religion continues to be a vital human institution, adapting and thriving despite significant changes in its social roles. Contrary to classical sociological predictions of religious decline, the latter half of the 20th century saw a resurgence of faith, especially in Western Europe and America. For example, Protestantism in the United States has experienced considerable growth, with a multitude of denominations emerging. Projections indicate that by 2025, Christianity and Islam will have approximately 2.7 billion and 1.97 billion adherents, respectively, with Islam recognized as the fastest-growing religion worldwide, boasting a growth rate of 1.84% from 2000 to 2013. While institutional religion may be diminishing in Western societies, personal and private expressions of spirituality are on the rise. Research suggests that perceived hypocrisy within religious communities can lead to disbelief and apostasy. However, theories of secularization have not fully captured the complexities of this transformation. In contrast, Islam is experiencing growth in many societies although the nature of this expansion remains largely unexplored. In Iran, generational shifts in religious beliefs and practices—shaped by globalization and modernity—have created a notable divergence between the values of youth and those of their parents. This study aimed to examine the religious experiences and interpretations of young people from religious families, particularly within the context of Yazd.

Materials & Methods

This study conducted in 2023 in Yazd City employed qualitative research to explore the religiosity of the educated generation born in the 1990s. Utilizing thematic analysis based on the 6-phase framework developed by Braun and Clarke (2006), the research involved semi-structured interviews with 15 young adults aged 24 to 32, all from religious families. Participants were selected through purposive and theoretical sampling to ensure a diverse representation of educational backgrounds and social statuses. Interviews took place in university settings and cafes, lasting between 20 to 30 minutes each, and were recorded for subsequent analysis.

The researchers transcribed the interviews, identified key concepts, and generated initial codes. These codes were linked to develop sub-themes, which were then refined into

main themes. The final analysis adhered to ethical considerations, ensuring participant confidentiality throughout the process. To validate the findings, the study applied the criteria established by Lincoln and Guba (1985), focusing on credibility, transferability, dependability, and confirmability. Member checks were performed by re-interviewing 5 participants to assess the accuracy of the findings. This study aimed to investigate the differences in religiosity between this educated generation and their parents with particular emphasis on the experiences of women, who had encountered unique challenges within religious families.

Discussion of Results & Conclusion

The study highlighted that participants faced significant religious conflicts with their families, primarily stemming from the traditional values upheld by the older generation and

*Corresponding author

Kalateh Sadati, A., & Razavi, A. (2024). Exploring religiosity among the educated generation of the 70s in Yazd City: A qualitative study. *Strategic Research on Social Problems*, 13(3), 27-50. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.141378.1994>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.141378.1994>

the shifting perspectives of the younger generation. This generational tension is particularly pronounced in religious families, where established beliefs clash with the emerging secular and humanistic values of youth. These conflicts often arise in the context of rapid societal changes, especially the transition from traditional to modern society, where digital technologies and social media play a pivotal role. The generational gap is further widened by differences in beliefs, values, and lifestyles, leading to misunderstandings and strained relationships between parents and their children.

The study identified 4 key themes: generational transformation, value chaos, religious dissent, and dynamics of resistance and acceptance. The individual and social experiences of the younger generation significantly diverged from those of their parents, resulting in a broader generational shift. This transformation was influenced by the transition to modern society, where digital and technological advancements created new opportunities and challenges, fueling everyday conflicts and misunderstandings between generations.

Additionally, the study emphasized the role of social status in generational conflict. Young people were increasingly striving for material success and social recognition, which starkly contrasted with the focus of older

generation on traditional and religious values. This shift had led to a disconnection between the generations, with younger individuals often feeling misunderstood and unsupported by their parents, particularly regarding their views on religion and lifestyle choices.

Participants in the study frequently expressed frustration with their parents' inability to understand or accept their evolving values and perspectives. The findings also indicated that younger individuals were more adaptable and less reliant on traditional structures, often turning to new media for information and social interaction, which further distanced them from their parents.

In conclusion, while the younger generation was shifting toward more secular and individualistic values, the older generation struggled to adapt to these changes. Over time, some parents might begin to accept their children's new beliefs, but this process was often slow and met with resistance. The study underscored the importance of dialogue and understanding between generations to bridge the gap and foster mutual respect and acceptance.

Keywords: Religion, Islam, Social Changes, Generation Gap, Selective Religiosity.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال سیزدهم، شماره پیاپی (۴۶)، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۳، ص ۲۷-۵۰
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

مقاله پژوهشی

مطالعه‌ای کیفی از تجربه دین‌داری در نسل دهه هفتاد و تحصیل کرده در یزد

احمد کلاته ساداتی* ، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران
asadati@yazd.ac.ir

عسل رضوی، دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد، یزد، ایران
asal.razavi72@gmail.com

چکیده

تغییرات اجتماعی در سطح جهانی، نظام‌های ارزشی و اعتقادی را تحت تأثیر قرار داده است. نظر به اینکه دین بخش مهم زندگی ایرانیان است، این پژوهش تغییرات دینی نسل‌های جدید را مطالعه می‌کند. هدف تحقیق، کشف و واکاوی کیفیت دین‌داری در نسل دهه هفتاد و تحصیل‌کرده شهر یزد است. مطالعه در سال ۱۴۰۲ و با روش تحلیل مضمونی انجام شد؛ به این منظور با ۱۵ نفر از فرزندان خانواده‌های مذهبی، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، انجام و داده‌ها تحلیل شد. نتایج تحقیق نشان داد مشارکت‌کنندگان نسبت به قلمرو دین با چالش‌های شناختی، ارزشی و رفتاری مواجه‌اند. چهار مضمون برساخت‌شده تحقیق عبارت‌اند از: دگرریختی نسلی، آشوب ارزشی، کنشگری حاد و مقاومت و پذیرش. مضمون هسته تحقیق، بازاندیشی حاد است که به نوعی بلا تکلیفی مرجع‌گریز در موضوع دین‌داری اشاره می‌کند. تحقیق حاضر بخشی از تغییرات اجتماعی مرتبط با دین را در بستر تحقیق نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: دین، اسلام، تغییرات اجتماعی، شکاف نسلی، دین‌داری گزینشی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسؤول

کلاته ساداتی، احمد و رضوی، عسل. (۱۴۰۳). مطالعه‌ای کیفی از تجربه دین‌داری در نسل دهه هفتاد و تحصیل کرده در یزد. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۳)، ۲۷-۵۰. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.141378.1994>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.141378.1994>

مقدمه

درباره ماهیت این رشد پرسش نشده است. ضمن اینکه در جوامع اسلامی و به خصوص کشور ایران، ناظر به تغییراتی که کمتر مطالعه شده است، شواهد درباره باور و رفتار نسل‌های جدید راجع به اسلام، ناچیز است.

به طور کلی دین، فرهنگ و خانواده، تبادلات و تعاملات زیادی با یکدیگر دارند و در فرآیند کنش و واکنش با یکدیگر شکل می‌گیرند و حیات جامعه را تأمین می‌کنند. این امر به ویژه در جامعه اسلامی حائز اهمیت است که دین نقش مهمی در ارکان مختلف جامعه دار در حقیقت در جامعه اسلامی، دین به شکل یکی از نظام‌های اثربخش و قدرتمند فرهنگ جلوه می‌کند. در خانواده‌های ایرانی نیز، دین همواره یکی از عناصر اصلی و سازنده فرهنگ و یکی از عوامل مهم در شکل‌دهی به تغییرات و دگرگونی‌های جامعه ایران بوده است (معین‌فر، ۱۳۷۹: ۶۶). رفیع‌پور (۱۳۷۸) در مطالعات خود در ایران نشان می‌دهد که بعد از انقلاب با شروع برنامه‌های توسعه (فرآیند نوسازی)، نظام اجتماعی جامعه و به تبع آن نظام ارزشی جامعه، دستخوش تغییر و تحول شده است و در این فرآیند تغییر ارزشی، چرخشی به سوی تقویت ارزش‌های مادی و نابرابر و تضعیف ارزش‌های مذهبی انجام شده است. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد مسئولان و عامه مردم نیز همسو با دیدگاه او اعتقاد دارند که ارزش‌های اجتماعی جامعه طی دو دهه انقلاب اسلامی تغییر یافته است.

انقلاب اسلامی ایران، با چند پدیده مهم به صورت تضاد تقارن پیدا کرد: جهانی شدن، توسعه ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی، موضوع توسعه، که البته از قبل از انقلاب شروع شده بود، و جنگ تحمیلی. تقارن با این پدیده‌های چندگانه جهانی، مانع از این شد تا نهادهای موجود در انقلاب، که درگیر موضوع جنگ بودند، موضوع دین و نسبت آن را در جهان جدید بررسی کنند. از سوی دیگر، رویکردهای سنتی در موضوع دین در جهان جدید، چندان جوابگو نبود و نسل‌های جدید، به خصوص نسل‌های پس از جنگ، نمی‌توانستند ارتباط تنگاتنگی با مفاهیم دینی، آن هم با

دین یکی از مهم‌ترین نهادهای بشری است که همچنان و البته با تغییرات گسترده نسبت به شکل و کارکردهای اجتماعی به حیات خود ادامه می‌دهد. با وجود دیدگاه کلاسیک‌های جامعه‌شناسی، مبنی بر افول دین، از نیمه دوم قرن بیستم، ظهور و بسط دین در کشورهای اروپای غربی و آمریکا شکل گرفت. امروزه به طور مثال پروتستان‌تیسیم مسیحی با نحله‌های متعدد در آمریکا به حیات خود ادامه می‌دهد. بنابراین ادیان نه تنها افول نکرده‌اند، بلکه با قدرت بیشتر به حیات خود ادامه می‌دهند. طبق پیش‌بینی Status of Global Mission در سال ۲۰۲۵، فقط دو دین اول جهان یعنی مسیحیت و اسلام به ترتیب ۲,۷۰۷,۰۰۰,۰۰۰ و ۱,۹۷۲,۰۰۰,۰۰۰ نفر پیرو دارند. در دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳، اسلام دینی با بالاترین رشد و در میان ادیان جهانی با رشد ۱,۸۴ درصد، در صدر دین با بالاترین رشد قرار گرفته است (Christianity in view, 2024). مطابق سامانه در سال 2023، مسیحیت ۳۱ و اسلام ۲۴,۹ درصد از جمعیت جهان را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین، دین نه تنها افول نکرده است، با روندی ملایم، جمعیت‌های زیادی را جذب کرده است که در این موضوع، اسلام وضعیت چشم‌گیرتری دارد.

با وجود این مطالعات، به خصوص در جوامع غربی، حاکی از افول دین سازمانی است، به این معنا که دین از عرصه عمومی و تعاریف سازمانی، به خصوص درباره مسیحیت از شکل کلیسایی آن به حوزه خصوصی و شکل فردی شده آن تغییر یافته است. نظرسنجی‌ها حاکی از آن است که ریاکاری در بین اعضای یک دین، باعث سوق دادن آنها به سمت بی‌ایمانی و ارتداد شده است (Altemeyer, 2009:77). فرانک و یاناکون^۱ (2014) با وجود افول دین داری در جوامع غربی، به این نکته دست یافتند که نظریه‌های سکولاریزاسیون همچنان پای استدلالشان می‌لنگد و به درستی تبیین امر نمی‌کنند. با وجود ابهامات درباره رشد یا رکود مسیحیت، اما شواهد از رشد اسلام در بیشتر جوامع حکایت دارد، اما چندان

¹ Frank & Iannaccone

است. با وجود این، بن‌مایه‌های دینی جامعه همچنان نفوذ نیرومندی در میان مردم دارند (صدیقی، ۱۴۰۲: ۶۹). امروزه کمتر کسی حتی در سطح سیاست‌گذاران اجتماعی و فرهنگی است که از خالی شدن مساجد از نسل جدید سخن به میان نیاورد، یا اینکه گرایش‌های دینی در نسل‌های جدید ضعیف و یا متفاوت است. به نظر می‌رسد که ورود به موضوع از جهات مختلف قابلیت تحقیق داشته باشد. الزامی معرفت‌شناختی است که دین در سطح اندیشه و باور، در سطح رفتار، در سطح جامعه، در عرصه سیاست و از جمله خانواده، محل بحث و تحقیق قرار می‌گیرد.

با وجود فراز و فرودهای فراوان در یک قرن اخیر، دین، محور توجه خانواده ایرانی است. بیشتر اعضای جامعه در تلاش‌اند تا حد امکان فرزندان خود را مبتنی بر ارزش‌های دینی تربیت کنند. هرچند تعبیر ارزش دینی در مواردی خارج از نهادهای رسمی دین انجام می‌شود و به تفسیر خانواده‌ها از موضوع بستگی دارد. با وجود این، اساساً توجه به دین، هنجارها و مناسک دینی در خانواده‌های ایرانی، از دیرباز اهمیت زیادی داشته است. به نظر می‌رسد در میان نسل جوان و نوجوان جامعه ایران، ارزش‌های مذهبی و توجه به مناسک دینی نسبت به نسل‌های پیشین، دچار تغییرات سترگی شده باشد. به‌نوعی در برخی خانواده‌ها، الزام و تعهد به هنجارهای دینی اهمیت خود را از دست داده است. این تفاوت در اهمیت به ارزش‌های فرهنگی، به‌خصوص ارزش‌های دینی، باعث بروز تعارضاتی شده است که در سطوح خانواده‌ها مشاهده می‌شود.

بنابراین، به نظر می‌رسد که در خانواده‌های ایرانی، به‌خصوص بخشی از بدنه خانواده‌های مذهبی، موضوع دین‌داری به‌صورت انباشتی به یک امر مسئله‌مند تبدیل شده باشد. یزد امروزه بزرگ‌ترین شهر خشتی جهان و یکی از مهم‌ترین شهرهای تاریخی جهان شناخته می‌شود. گرچه این شهر و مردم آن، مردمی دین‌دار و علاقه‌مند به اسلام و اهل بیت علیهم‌السلام‌اند و آن را شهر مساجد و گلدسته‌های متعدد

روش‌های تبلیغی سنتی برقرار کنند. در رأس همه این ناتفاقی‌ها، رابطه والدین و فرزندان بود که در موضوع دین به فصل مشترکی نمی‌رسیدند. پس از انقلاب و وارد شدن ایران به عصر ارتباطات، جامعه شاهد تفاوت‌های نسلی بین فرزندان و والدینشان است. در جوامع مدرن امروزی، نسل جدید می‌خواهد تمام پدیده‌ها را بر پایه عقل تجربی تحلیل کند. نسل امروزی همانند نسل قبل همه‌چیز را بی‌چون و چرا قبول ندارد، بلکه می‌خواهد از تمام پدیده‌ها وهم‌زدایی کند تا با شناخت پوسته اصلی، راه و مسیر آینده خود را مشخص کند (افضلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۰۵).

جامعه ایران، یک جامعه با تغییرات گسترده است. بخش عمده‌ای از این تغییرات نتیجه تقارن‌های تصادفی پیش‌گفته و بخش دیگری به ناخودآگاه جمعی ایرانی و نسبت‌های تمدنی‌اش با دیگر تمدن‌ها و نقش آن در توسعه تمدن در گذشته تاریخی‌اش مربوط است. وقتی عقبه تاریخی و فرهنگی، بر یک جامعه سایه می‌افکند، تغییرات اجتماعی دو حالت به خود می‌گیرد: یا اساساً تغییری اتفاق نمی‌افتد و اگر تغییری رخ دهد، بسیار بطئی و تدریجی است و یا اینکه تغییرات شکل گسترده و غیرمنتظره به خود می‌گیرد. به نظر می‌رسد جامعه ایران، شق دوم را انتخاب کرده است. چنین تغییرات وسیع و عمیقی، همه نهادها و از جمله نهاد دین را متأثر کرده است. تغییر در باور دینی افراد، به‌خصوص نسل‌های جدید و نیز گرایش‌ها و رفتارهای دینی آنها در وضعیت محسوس در پیرامون ما قابل مشاهده است. اگرچه تحلیل محافظه‌کارانه غیائونند (۱۳۹۵) حاکی از تثبیت کارکردی دین و نپذیرفتن جامعه سکولار است، در فضای غیر نظری و با نگاه به شواهد، تغییرات اجتماعی محسوس است؛ به‌طور مثال ناصری و همکاران (۱۳۹۵) از بازاندیشی در بعد مناسکی دین در میان دانشجویان گفته‌اند. همچنین یک مردم‌نگاری تاریخی نشان داده است که جامعه با معرفی شدن زندگی روزمره و کاهش نقش برخی از احکام و اعتقادات دینی در سبک زندگی مردم و به‌ویژه جوانان مواجه شده

موضوع از جهت اهمیت آن، محققان را بر آن داشت تا درک و تجربه دینی فرزندان را در خانواده‌های مذهبی واکاوی کنند. بنابراین هدف تحقیق حاضر، کشف و واکاوی درک و تفسیر تجربه دینی در میان فرزندان خانواده‌های مذهبی و تعاملات مرتبط در بستر خانواده ناظر به موضوع دین است.

چهارچوب مفهومی

با توجه به اینکه تحقیق حاضر، موضوع دین‌داری والدین و فرزندان را بررسی می‌کند، بحث شکاف نسلی یک مسئله اول است. نظریات زیادی درباره شکاف نسلی بین والدین و فرزندان وجود دارد، اما این پژوهش به نظریاتی تأکید می‌کند که تنها درباره مذهب بحث می‌کند. سکولاریسم یکی از نظریات مهم در زمینه دین است. با نگاه شکاف نسلی، جوانان، به‌خصوص جوانان تحصیل کرده، اقتدار معنوی و مذهبی متعارف را رد کرده‌اند، اما آنها بی‌خدایی و عقل‌گرایی را نیز رد می‌کنند (Taylor, 2007: 63). سکولاریسم ادعا می‌کند که توسعه انسانی، اجتماعی، فردگرایی، نسبت فرهنگی و تمایز به زوال مذهبی منجر می‌شود. این عوامل جامعه‌پذیری مذهبی را از سوی خانواده‌ها را دشوارتر کرده و ظاهراً در طول زمان از بین برده است. در این صورت از نظر این دیدگاه، هر گروه جدید نسبت به گروه قبلی، کمتر مذهبی است و هر گروه سعی دارد سطح دین‌داری خود را در طول زمان نسبتاً پایدار نگه دارد (Stark & Finke, 2000: 61). نظریه کش عقلانی و انتخاب دین، یکی دیگر از نظریات مرتبط است. این نظریه عمدتاً ناظر به تغییرات مابعد سکولار در جوامع غربی و آمریکا توسعه یافت. در این نظریه، پیروان ادیان، کنشگران عقلانی‌اند که از میان برندهای مختلف دینی، متناسب با تحلیل و منطق فردی خود، یکی را انتخاب می‌کنند. روشن است که در این انتخاب، هدف بیشترین منافع و سودی است که پیروی یک دین برای خود در نظر می‌گیرد. بنابراین انتخاب دین در بازار آزاد و متکثر دینی و در فرایندی از تحلیل هزینه فایده انجام می‌گیرد؛ در نتیجه هرچه مؤسسات دینی توسعه‌یافته‌تر باشند، شادابی دینی نیز بیشتر است (کلاته

می‌نامند و به حق همین است (عسکری وزیری، ۱۳۹۹: ۱۰)، در بافت این شهر تغییراتی از حیث دین‌داری در بین نسل‌های جوان رخ داده است. به نظر می‌رسد نسل دهه هفتاد، که والدین مذهبی دهه ۴۰ و ۵۰ را دارند، حداقل از حیث مناسک‌گرایی با خانواده‌های خود متفاوت‌اند (بهار و رحمانی، ۱۳۹۱: ۹). در نتیجه این پژوهش سعی دارد نشان دهد آیا شهر یزد با وجود سابقه مذهبی، در حال گذر از دین‌داری است یا خیر؟

رابطه والدین و فرزندان از حیث دین‌داری و موضوع دین در خانواده‌های مذهبی و در شرایط حاضر، به سه دسته کلی تقسیم می‌شود. خانواده‌هایی که والدین و فرزندان در قالب مذهبی می‌اندیشند و رفتار می‌کنند، عملاً مسئله‌ای نیستند و در مقابل خانواده‌هایی‌اند که در آن والدین مذهبی‌اند و فرزندان سخن از رویکردهای نگرشی و رفتاری جدید به میان می‌آورند. گروه سومی هم وجود دارند و آن افرادی‌اند که یکی از والدین مذهبی و دیگری غیرمذهبی می‌اندیشد و به تبع این وضعیت، فرزندان هم وضعیت نامشخصی دارند. در این تحقیق مطالعه درباره گروه دوم، مدنظر محققان است. معمولاً در چنین خانواده‌هایی، بین والدین (که عموماً در چارچوب سنت می‌اندیشند و رفتار می‌کنند) و فرزندان، تعارضات و چالش‌هایی راجع به نگرش و باور دینی از یک سو و رفتارهای دینی از سوی دیگر شکل گرفته است؛ تعارضاتی که همراه با بحث و مجادله‌های بی‌پایان است، به طوری که نه والدین و نه فرزندان، هیچ‌کدام قادر به اقصای دیگری نیست. محققان بر این نظرند که اینجا یک مرز متلاطم است و از آن برای فهم بهتر تغییرات دینی در جامعه ایران بهره گرفته می‌شود؛ منظور مرزی بحرانی است که قابلیت تأمل، اندیشیدن و پژوهش را دارد. با توجه به بستر دینی و اسلامی جامعه ایران، ورود به این موضوعات پیچیده و مسئله‌مند، یک ضرورت است و چون در این زمینه خلأ پژوهشی و دانشی وجود دارد، بررسی آن به توسعه معرفت و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند. خلأ دانش و فقدان مطالعه در این زمینه و ضرورت ورود به

ساداتی، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

نظریه باور بدون تعلق دیوی^۱ (2002)، دیگر نظریه در این زمینه است. او در کتاب معروف و پر استاد خود، به نام دین در اروپای مدرن، بحث مفصلی را درباره تفاوت‌های نسلی دارد. او بیان می‌کند که رابطه بین باور و عمل در قرن جدید، بسیار بیشتر از گذشته است. در گذشته افراد خدا باور به یک فرقه یا مذهب رسمی سازمان‌یافته اعتقاد داشتند و اعمال و رفتارهای مذهبی خاصی را از خود نشان می‌دادند، اما امروزه وابستگی به فرقه‌های رسمی مذهبی کاهش یافته است و نسل جدید با وجود اعتقاد به خدا، عملکردهای مذهبی خاصی را از خود نشان نمی‌دهند (Senn & Stolz, 2020: 7). پوسامایی^۲ (2012) از تحولات جهانی مهم از نظر اجتماعی و سیاسی سخن به عمل می‌آورد. او معتقد است که در عصر جدید، که ادیان الهی از رشد قارچ‌گونه لذت می‌برند، تعداد کلیساهای سنتی رو به افول است. نسل جدید منبع الهام خود را در دنیای اساطیری، از داستان‌های علمی، تخیلی و از جنگ ستارگان می‌یابند. آنها همچنین به شیطان‌پرستی، جادوگری و نئوپگانیسم شبیه شده‌اند. از این مجموعه، با عنوان ادیان فوق واقعی یاد می‌شود.

طبق نظریه فردی‌سازی^۳، مدرنیزاسیون به کاهش جایگاه اجتماعی دین منجر نمی‌شود، بلکه باعث تغییر شکل و تنوع در اشکال آن می‌شود. در جوامع پیشامدرن، دین بیشتر به صورت نهادینه شده در قالب کلیسا وجود داشت و رابطه بین کلیسا و دین‌داری بسیار قوی بود، اما با ورود به جوامع مدرن، این رابطه به تدریج کاهش یافته است. امروزه، دین‌داری و معنویت در زمینه‌ها و محیط‌هایی مشاهده می‌شود که پیش‌تر به آنها گمان نمی‌رفت، مانند روان‌کاوی، فرهنگ‌های بدن و سرگرمی، فرقه‌های اجتماعی، گردشگری و ورزش. این نشان می‌دهد که دین‌داری دیگر منحصر به کلیسا و نهادهای دینی سنتی نیست و افراد بیشتری به صورت مستقل و آزادانه به دنبال

جهت‌گیری‌های معنوی و مذهبی خودند. براساس این نظریه، کلیساها دیگر معیارهای جامع اعتقادی را تعریف نمی‌کنند و افراد به جای پیروی از این نهادها، خود تصمیم می‌گیرند که به کدام جهان‌بینی و جهت‌گیری معنوی علاقه‌مندند. این انتخاب‌های فردی، ترکیبی از سنت‌های مختلف دینی است که ممکن است مسیحیت هنوز یک نقطه مهم باشد، اما دیگر نقطه مرجع انحصاری نیست. حتی اگر فردی پایبندی خود را به کلیسا حفظ کند، اعمال ایمانی او به شکل فردی و مستقل انجام می‌شود. به‌طور خلاصه، نظریه فردی‌سازی نشان می‌دهد که کاهش اهمیت اجتماعی نهادهای دینی با کاهش کلی معنای دین‌داری برای فرد همراه نیست، بلکه برعکس، به افزایش دین‌داری فردی منجر می‌شود. این دین‌داری فردی در قالب‌های مختلفی مانند مراقبه ذهن، غیبت‌گرایی، معنویت‌گرایی، باطن‌شناسی، طالع‌بینی، انسان‌شناسی، عصر جدید، آموزش انرژی و غیره نمود پیدا می‌کند (Perchoc, 2020: 7).

رویکرد فردگرایی فرهنگی^۴ نیز، بحث افول ارزش‌های دین را بررسی می‌کند. از نظر این دیدگاه، امروزه بسیاری از مردم از ادیان سازمان‌یافته فاصله می‌گیرند و به سمت گروه‌های دینی شخصی‌تر و غیرمتمرکز حرکت می‌کنند. افرادی که خود را «معنوی اما غیرمذهبی» (SBNR) می‌نامند، در حال افزایش‌اند. افراد معنوی و نه دینی (SBNR)^۵ معمولاً به خدا اعتقاد دارند، اما بیشتر او را یک نیروی غیرشخصی می‌بینند تا یک موجود شخصی. آنها دین و علم را سازگار می‌دانند و بیشتر با گروه‌های مذهبی سازمان‌یافته همخوانی ندارند. هویت SBNR تنوع زیادی دارد، برخی از اعضای این گروه به بیش از یک مذهب اعتقاد دارند، در حالی که برخی دیگر نسبت به بیشتر فعالیت‌های مذهبی بی‌تفاوت‌اند (Watts et al., 2020: 201).

در آخر نظریه مهم در این باره، نظریه هیلاس و وودهد^۶

⁴ cultural individualism

⁵ Spiritual but not religious

⁶ Heelas & Woodhead

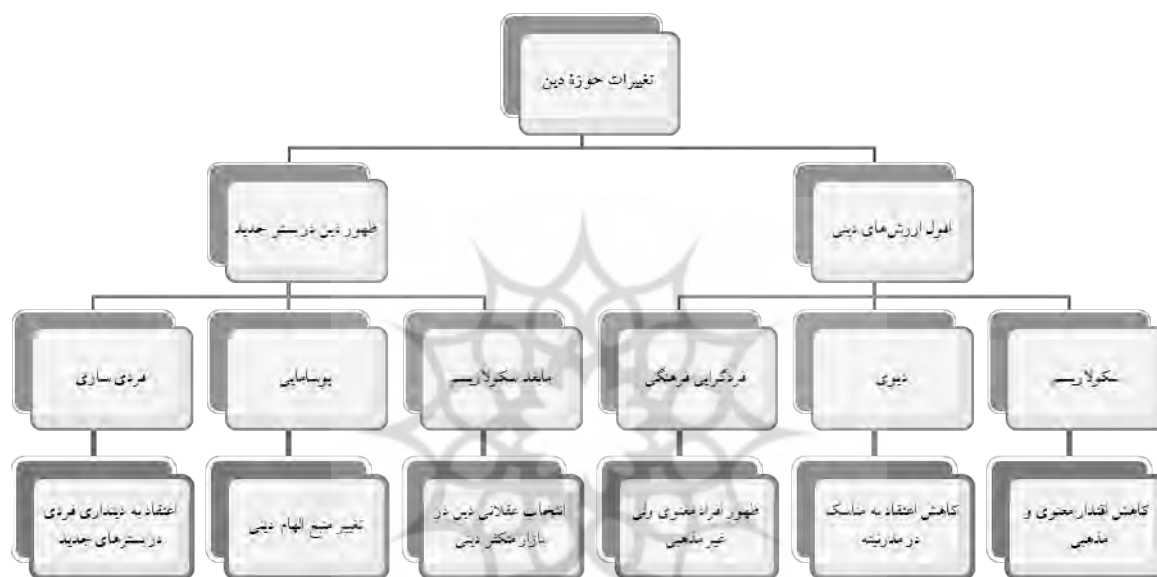
¹ Davie

² Possamai

³ individualization

مدیتریشن، شفا با سنگ و کریستال، کف‌بینی، جادو و غیره افزایش یافته است.

به‌طور کلی آن‌طور که به نظر می‌رسد، دین و دین‌داری در عصر جدید بازنگری شده است، اما نظریات متفاوتی دربارهٔ این وجود دارد که آیا دین واقعاً افول کرده و یا در بستر جدیدی نمایان شده است. بنابراین طبق نظریات گفته شده، چکیدهٔ چارچوب مفهومی پژوهش به شرح زیر است:

شکل ۱- چارچوب مفهومی

Fig 1- Conceptual framework

بررسی پیشینه

در قالب نمونهٔ آرمانی وبر^۱ (1978)، شامل سبک درون‌نگرانه، سنت‌مدارانه، عمل‌گرایانه و تفرج‌گرایانه است. مقتدایی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به وجود شکاف نسلی، به‌خصوص فرهنگی در ایران و ضرورت سیاست‌گذاری در این مورد تأکید کرده‌اند. از نظر آنها نحوهٔ تعامل سه نهاد دین، دولت و خانواده تأثیر بسزایی در کاهش یا افزایش شکاف نسلی دارد. همچنین گسترش شهرنشینی و افزایش جمعیت و انقلاب، اطلاعات و ارتباطات نسل جدید را با دنیای جدیدی مواجه و ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ او را دچار تغییر و تحول می‌کند. قره یاضی و همکاران (۱۴۰۱) با پژوهشی در پی فهم تغییرات و تعاملات نسلی بین دو نسل ۴۰ و ۷۰

است. آنها در کتاب مشهور خود با نام انقلاب معنوی، اهمیت چرخش ذهنی را در فرهنگ مدرن، برای دین و معنویت معاصر بررسی می‌کنند. آنها ادعا کرده‌اند در حالی که دین‌داری مسیحی در طول زمان رو به افول است، ما در جهان امروزی با پدیدهٔ معنویت جایگزین شده روبه‌رویم. این کتاب که کشور سوئیس را بررسی کرده است، معتقد است شاخص‌هایی مانند رفتن به کلیسا، دعاکردن و غسل تعمید در طول زمان کاهش و معنویت‌های کلی‌تر از قبیل یوگا،

¹ Weber

ارزش‌های دینی در شهر مشهد بررسی می‌کنند. نتایج تحقیق ضمن تأیید وجود شکاف دینی بین این دو نسل، بر عوامل فردگرایی و ارزش‌های خانوادگی در این باره تأکید می‌کنند. در مطالعات خارجی، بوسی و همکاران^۱ (2022) در پژوهشی که سطح دین‌داری جوانان ایتالیایی را سنجیده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که دین‌داری ایتالیایی‌ها به‌طور مداوم در حال کاهش است. ویتبرگ^۲ (2021) در پژوهشی با روش کتابخانه‌ای از بین ۴۳ منبع اطلاعاتی، زوال مذهبی نسل‌ها را در آمریکا و کانادا بررسی می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جهان‌بینی کودکی با بزرگسالی متفاوت است. در کودکی، وابستگی مذهبی و اعتقادات بیشتر است، اما در بزرگسالی همین نسل کمترین ارتباط را با مذهب سازمان‌یافته دارند. باکرچی^۳ (2020) در کشور ترکیه، پژوهشی درباره تفاوت فرهنگی نسل‌ها، به‌ویژه مسئله دین انجام داده است. نتایج تحقیق او نشان می‌دهد که فرآیند نوسازی و پویایی ترکیه، باعث شکل‌گیری ارزش‌های متفاوت در بین نسل‌ها شده است. مک‌موری و همکاران^۴ (2019) تجربه زیسته شکاف مذهبی نسلی افراد را در محیط کار بررسی کرده‌اند. آنها بیان می‌کنند که نقش معنویت و مذهب در محل کار مهم است؛ زیرا معنویت در کارمندان ارزش‌های نگرانی و قدردانی را برای خود و دیگران تقویت می‌کند. هکت و همکاران^۵ (2018) در یک مطالعه گسترده جهانی، به این امر تأکید دارند که در کشورهای مذهبی، افراد جوان‌تر نسبت به افراد مسن‌تر، هویت خود را کم‌تر مذهبی معرفی می‌کنند. میشوویچ^۶ (2017) در پژوهشی، جهان‌بینی دینی را در گروه نسلی جوانان با والدینشان در جمهوری چک بررسی می‌کند. نتایج پیمایش او، تغییرات اعتقادی این دو نسل را از سال 1991 تا به الآن تأیید می‌کند. هاگیوی^۷ (2017) در یک

براساس تجربه زیسته آنها هستند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد که این دو نسل دارای تجارب زیسته بسیار متفاوت و گاهی متضادی در رابطه با مضامینی چون: فرهنگ ایرانی، دینی، مدرن، سبک زندگی سنتی و سبک زندگی مدرن‌اند. در مجموع نسل دهه ۴۰ مبتنی بر ارزش‌ها و باورهای جهان سنتی، زیست خود را تنظیم و نسل دهه هفتاد مبتنی بر ارزش‌ها و باورهای جهان مدرن چنین می‌کند. بابایی‌فرد و روحی (۱۳۹۵) در پژوهشی، تأثیر سبک زندگی را بر شکاف نسلی در بین جوانان شهر کاشان بررسی می‌کنند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین شکاف نسلی و پایبندی دینی، رابطه معکوس و معناداری وجود دارد. بابایی‌فرد و رستمی (۱۳۹۵) در پژوهشی براساس مطالعه متون و منابع مرتبط و مصاحبه با صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، بیان می‌کنند که جهانی‌شدن، گسترش شهرنشینی و ظهور فناوری‌های جدید، اطلاعات و ارتباطات نسل جدید را با دنیای جدیدی روبه‌رو کرده است که ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ او را دچار تغییر و تحول می‌کند. عیوضی (۱۳۹۴) در پژوهشی، شکاف نسلی را با استفاده از باورها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و احساسات جامعه ایرانی پس از انقلاب بررسی می‌کند. نتایج نشان می‌دهد در سطح باورها و ارزش‌ها، پیوستگی و وفاق وجود دارد و تفاوت اندک در این زمینه، برای هر جامعه‌ای طبیعی است، اما در زمینه برخی از هنجارها و رفتارها، دچار تفاوت‌های معنی‌دار بوده است که شکاف نسلی در رفتارها و نمادها بر آن گذاشته می‌شود. پوریانی و محمداسلامی طزرجانی (۱۳۹۲) مطالعه مقایسه‌ای درباره تحولات ارزش‌ها و باورهای دینی بین نسل امروز و گذشته (جوانان و والدین آنها) را در شهرستان یزد انجام داده‌اند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان تلقی دو نسل از آینده مذهب در جامعه وجود دارد. به‌عبارتی نسل جوان و نسل بزرگسال به‌لحاظ نگرش به ارزش‌ها و سنت‌های مذهبی، ایده‌های متفاوتی دارند. ربانی و محمدزاده یزد (۱۳۹۲) در پژوهشی، عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی ارزشی را با تأکید بر

¹ Bossi et al.

² Wittberg

³ Bakirci

⁴ Mc Murray et al.

⁵ Hackett et al.

⁶ Mishovich

⁷ Hagivi

تحولات به صورت گسترده و عمیق بررسی نشده‌اند. این تحقیق به دنبال بررسی دقیق‌تر این تحولات است تا تصویر کامل‌تری از شکاف فرهنگی را در زمینه دین‌داری در یزد ارائه دهد. شهر یزد، یکی از شهرهای تاریخی و فرهنگی ایران، از دیرباز نمادی از فرهنگ و دین‌داری سنتی شناخته شده است. با این حال، مانند بسیاری از نقاط دیگر کشور، یزد نیز در معرض تغییرات گسترده ناشی از مدرنیزاسیون و صنعتی شدن قرار گرفته است. این پژوهش به دنبال بررسی این امر است که آیا وقتی زمینه و بستر جامعه و به دنبال آن خانواده ارزش‌های مذهبی را بازتولید می‌کند، نسل جدیدتر هویت مذهبی خود را چگونه ارزیابی می‌کنند؟

پیمایش، تغییرات مذهبی نسل‌ها را در سوئد بررسی می‌کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برخلاف تصور همگانی، علاقه مذهبی در نسل جدید سوئد افزایش یافته است. پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهند که شکاف نسلی در جامعه ایران رخ داده و در دهه‌های اخیر عمیق‌تر و وسیع‌تر شده است. این شکاف ناشی از تغییرات گسترده‌ای است که در نتیجه عوامل مختلف مانند شهرنشینی، تحصیلات و رسانه‌ها به وجود آمده است. با نگاهی دقیق‌تر به شهر یزد، می‌توان این تغییرات و تأثیرات آنها بر شکاف نسلی و فرهنگی را بیشتر بررسی کرد. پژوهش‌های انجام‌شده تأیید می‌کنند که تحولاتی در دین‌داری رخ داده است، اما این

جدول ۱- ایده‌های کلیدی پیشینه پژوهش

Table 1- The key ideas in the research background

ردیف	مطالعه	ایده کلیدی
۱	کمالی اردکانی و همکاران (۱۴۰۱)	مطالعه تحولات دین‌داری مادران و دختران
۲	کرمانی و همکاران (۱۳۹۸)	کشف سبک‌های زیارتی
۳	مقتدایی و همکاران (۱۳۹۷)	تأکید بر شکاف نسلی فرهنگی در ایران
۴	قره یاضی و همکاران (۱۴۰۱)	کشف تغییرات نسلی بین دهه ۴۰ و ۷۰
۵	بابایی فرد و روحی (۱۳۹۵)	کشف رابطه معکوس بین شکاف نسلی و دین‌داری
۶	بابایی فرد و رستمی (۱۳۹۵)	تأکید بر تغییرات نسلی در حوزه فرهنگ
۷	عیوضی (۱۳۹۴)	کشف شکاف نسلی در رفتارها و نمادها
۸	ربانی و محمدزاده یزد (۱۳۹۲)	تأکید بر شکاف دینی نسلی در شهر مشهد
۹	بوسی و همکاران (۲۰۲۲)	تأکید بر کاهش سطح دین‌داری در ایتالیا
۱۰	ویتبرگ (۲۰۲۱)	تأکید بر ارتباط کم افراد با مذهب در بزرگ‌سالی
۱۱	باکرچی (۲۰۲۰)	تأکید بر تغییرات دین‌داری حاصل از نوسازی
۱۲	مک موری و همکاران (۲۰۱۹)	تأکید بر پیامدهای شکاف مذهبی نسلی افراد در محیط کار
۱۳	هکت و همکاران (۲۰۱۸)	تأکید بر کاهش هویت مذهبی در بین جوانان کشورهای مذهبی
۱۴	هاگیوی (۲۰۱۷)	تأکید بر افزایش علاقه به مذهب در بین جوانان سوئد
۱۵	میشویچ (۲۰۱۷)	تأیید هویت مذهبی متغیر در بین جوانان

روش‌شناسی

چارچوب ۶ مرحله‌ای براون و کلارک^۱ (۲۰۰۶) استفاده شده است. این رویکرد به این دلیل که چارچوب روشن و کاربردی را برای تحلیل مضمون ارائه می‌دهد، یکی از مهم‌ترین رویکردهای علوم اجتماعی است (قاسمی و هاشمی، ۱۳۹۸: ۹). به منظور گردآوری داده‌ها، مصاحبه‌های

مطالعه حاضر یک تحقیق کیفی است که در سال ۱۴۰۲ در شهر یزد انجام شده است. روش پژوهش از بین روش‌های گوناگون، به تحلیل مضمون نزدیک است. راه‌های مختلفی برای تحلیل مضمون وجود دارد که در پژوهش حاضر، از

¹ Braun & Clarke

نیمه‌ساختاریافته با ۱۵ نفر از جوانان دهه هفتاد، که والدین مذهبی داشته‌اند، انجام شد (جدول ۲).

در جهت اعتباریابی مقوله‌ها، از ملاک لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵) استفاده شده است. معیار قابلیت اعتماد از نظر آنها چهار معیار اطمینان‌پذیری، باورپذیری، انتقال‌پذیری و تأییدپذیری است. برای دستیابی به باورپذیری، پژوهشگر چهار ماه در فرآیند گردآوری درگیر شده و مشاهده مستقیم و ارتباط مثبتی با اعضای نمونه برقرار کرده است؛ سپس از تکنیک کنترل توسط اعضا استفاده شد، به این صورت که پس از تحلیل مقوله‌ها و رسیدن به یافته‌های نهایی، از مشارکت‌کنندگان پژوهش خواسته شد تا ارزیابی خود را درباره مقولات بیان کنند. از پنج نفر مشارکت‌کننده درخواست شد که طی مصاحبه‌ای مجدد، یافته‌های پژوهش را ارزیابی کنند. همچنین از تمامی مراحل از گردآوری، کدگذاری و تحلیل داده‌ها مراقبت شده و زیر نظر استادان مربوط به این حوزه قرار داشته است تا داده‌ها دستخوش سوگیری نشوند.

نظر به اینکه هدف پژوهش بررسی تفاوت دین‌داری قشر تحصیل‌کرده دهه ۷۰ با والدین خود است، پژوهشگران سعی داشتند مقاطع تحصیلی کارشناسی، ارشد و دکتری در پژوهش گنجانده شود. ملاک اشباع، رسیدن به اطلاعاتی بود که دیگر به غنای پژوهش کمکی نمی‌کرد. با توجه به اینکه مصاحبه با مردان زود به اشباع نظری رسید، پژوهشگران ترجیح دادند از زنان بیشتر استفاده کنند؛ زیرا فشارهای وارد شده بر زنان در جامعه، بیشتر از مردان است و در نتیجه زنان با چالش‌های بیشتری روبه‌رو بوده‌اند.

مشارکت‌کنندگان از گروه‌های متفاوت تحصیلی و موقعیت اجتماعی و به روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله برفی و نمونه‌گیری نظری انتخاب شده‌اند. نمونه‌گیری نظری برای توسعه مقدرهای ساخته و تناسب بین مقوله‌ها، به پژوهشگران کمک کرده‌اند. ساخت و تحلیل مقوله‌ها تا رسیدن به مرحله اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت. در این

پژوهش تلاش شد تا تنوعی از افراد نمونه از سن ۲۴ تا ۳۲ سال با شرایط اجتماعی، خانوادگی و زیستی متفاوت انتخاب شوند. با توجه به اینکه پژوهش درباره افراد تحصیل‌کرده است پژوهشگران از لیسانس تا دکتری را در نمونه گنجانده‌اند. ملاک مذهبی بودن خانواده‌ها، شرکت در مراسم مذهبی والدین، حجاب مادران، انجام فرایض دینی و اعتقاد به مراسم‌های مذهبی بود. در بین مشارکت‌کنندگان، میزان پایبندی به این ملاک‌ها متفاوت بوده است، حتی پژوهشگران سعی کردند موقعیت اجتماعی مشارکت‌کنندگان با رویکرد حداکثر تنوع انجام شود. مصاحبه‌ها در فاصله آبان ۱۴۰۲ تا بهمن‌ماه همان سال به طول انجامیده است و در حین مصاحبه مقولات ساخته و پرداخته شده‌اند. با هر فرد نمونه حدود ۲۰ الی ۳۰ دقیقه در محیط‌های دانشگاه و دیگر مکان‌های عمومی مصاحبه شده و صدای آنها ضبط شده است؛ سپس محقق مصاحبه‌های صوتی انجام شده را به نوشتار تبدیل و به منظور آشنایی با داده‌ها، آنها را بازخوانی کرده است و پس از آن، مفاهیم از عبارات معنایی استخراج و کدهای اولیه ساخته شده است. با ارتباط داده کدهای اولیه، مضامین فرعی پژوهش ساخته و سپس با بررسی معنا و مفاهیم مضامین فرعی، مضامین اصلی ایجاد شده‌اند. در مرحله بعد، تم‌های اصلی بررسی و اصلاح و در نهایت گزارش نهایی با تجزیه و تحلیل عمیق داده‌ها ارائه شده است. ملاحظات اخلاقی پژوهش مدنظر مشارکت‌کنندگان در طول تحقیق بوده است.

¹ Lincoln & Guba

جدول ۲- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان

Table 2- Participants' characteristics

ردیف	اسم	جنسیت	سال تولد	تحصیلات	وضعیت تأهل	شغل
۱	نیلوفر	زن	۱۳۷۵	دکتری جامعه‌شناسی	متأهل	دانشجو
۲	گیلدا	زن	۱۳۷۱	ارشد روان‌شناسی	متأهل	کارشناس فروش
۳	منیژه	زن	۱۳۷۱	لیسانس مدیریت بازرگانی	متأهل	کارمند
۴	آرام	زن	۱۳۷۴	ارشد طراحی دوخت	مجرد	دانشجو
۵	نیکا	زن	۱۳۷۸	ارشد شهرسازی	مجرد	دانشجو
۶	بهار	زن	۱۳۷۸	ارشد باستان‌شناسی	مجرد	دانشجو
۷	سعید	مرد	۱۳۷۰	دکتری معدن	متأهل	کارمند معدن
۸	محمد	مرد	۱۳۷۶	لیسانس برق	مجرد	سرباز
۹	مهديه	زن	۱۳۷۲	لیسانس معماری	مجرد	بدون شغل
۱۰	دلورین	زن	۱۳۷۳	لیسانس معماری	متأهل	خانه‌دار
۱۱	نسترن	زن	۱۳۷۱	ارشد زبان انگلیسی	مجرد	بدون شغل
۱۲	سهیلا	زن	۱۳۷۴	ارشد عکاسی	مجرد	عکاس آنلاین
۱۳	فاطمه	زن	۱۳۷۱	دکتری جامعه‌شناسی	متأهل	دانشجو
۱۴	امید	مرد	۱۳۷۱	دکتری جامعه‌شناسی	مجرد	کارمند دانشگاه
۱۵	نگار	زن	۱۳۷۰	لیسانس طراحی دوخت	متأهل	خیاط

جدی در موضوعات دینی با خانواده خود بوده‌اند. مهم‌ترین مسئله این است که خانواده نسبت به مفاهیم و ارزش‌های دینی، حساس است و نوعی تعصب دارد و فرزندان درگیر نوعی تغییرات ذهنی و ارزشی نسبت به موضوع‌اند. در واقع در خانواده‌های مذهبی، چالش بیشتر است، در حالی که در خانواده‌های سکولار این مشکلات کمتر است؛ چون والدین و فرزندان اختلاف نظر در این زمینه ندارند. مشارکت‌کنندگان بر این نظر بودند که به علت تغییرات اجتماعی، اختلاف جدی با والدین داشته‌اند و دارند. از سوی دیگر، در موضوع ارزش‌ها، آنها به جای ارزش‌های دینی گذشته، بر ارزش‌های نوظهور مثل انسانیت، طبیعت یا ارزش‌های باستانی تأکید داشتند. چهار مضمون بر ساخت شده تحقیق عبارت‌اند از: دگرریختی نسلی، آشوب ارزشی، دگراندیشی دینی و مقاومت و پذیرش (جدول ۲).

جهت اعتباریابی مقوله‌ها، از ملاک لینکلن و گوبا (1985) استفاده شده است. معیار قابلیت اعتماد از نظر آنها چهار معیار اطمینان‌پذیری، باورپذیری، انتقال‌پذیری و تأییدپذیری است. برای دستیابی به باورپذیری، پژوهشگر چهار ماه در فرآیند گردآوری درگیر شده و مشاهده مستقیم و ارتباط مثبتی با اعضای نمونه برقرار کرده است؛ سپس از روش کنترل توسط اعضا استفاده شد، به این صورت که پس از تحلیل مقوله‌ها و رسیدن به یافته‌های نهایی، از مشارکت‌کنندگان پژوهش خواسته شد تا ارزیابی خود را درباره مقولات بیان کنند. از پنج نفر مشارکت‌کننده درخواست شد که طی مصاحبه مجدد، یافته‌های پژوهش را ارزیابی کنند. همچنین از تمامی مراحل از گردآوری، کدگذاری و تحلیل داده‌ها مراقبت شد تا داده‌ها دستخوش سوگیری نشوند.

یافته‌های پژوهش

نتایج تحقیق نشان داد که مشارکت‌کنندگان درگیر تعارضات

جدول ۳- مضامین برساخت‌شده تحقیق

Table 3- Constructed themes of the research

مضمون اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم
	تعارضات نسلی	شکاف گفتگویی نسلی، فاصله بین گروه‌های اجتماعی، کشمکش‌های بین نسلی، اختلافات مذهبی
دگرریختی نسلی	تفاوت در امکانات	تفاوت امکانات نسلی، تفاوت در امتیازات نسلی، راسیسم ضد جوان
	نسل منزلت طلب	منزلت شغلی متفاوت، مدرک‌گرایی نسلی، اهمیت یافتن شأن اجتماعی
	مطالبه‌گری	گفت‌وگومداری نسلی، روحیه جنگ‌جویی نسلی جدید، جنبش‌های دانشجویی
	تغییرات ارزشی	توجه زیاد به آزادی‌طلبی، بی‌اهمیتی ارزش‌های اخلاقی گذشته، ارزشمندی مادی‌طلبی، ارزش‌های فرهنگی جدید
آشوب ارزشی	در هم شکستگی ارزش‌های دینی	تفاوت در پایبندی به مناسک دینی، رویکردهای تساهلی نسبت به دین، نداشتن هویت مذهبی نسبت به خود، آینده بدبینانه نسبت به دین
	دال‌شدگی سوژه	توجه به آزادی انسان، به رسمیت شناختن عقاید مختلف، تسامح با باورهای گوناگون
کنشگری حاد	ذائقه‌مندی دین	فرار از سخت‌گیری‌های دینی، اعتقاد به فرایض دینی آزادتر، بازآفرینی نظری و عملی دینی
	پادارزش	گرایش به آیین‌های باستانی، تمایل به اعتقادات طبیعت‌گرایانه، علاقه‌مندی به جادو، اعتقاد به پذیرش خدا بدون شرط
	والدگری راكد	مقاومت والدین در برابر تغییرات، نداشتن تفکر تطبیق‌پذیری در والدین، تلاش نکردن والدین برای تغییر
مقاومت و پذیرش	طرد و ابهام	پرسش‌های دینی جوانان، پذیرش دینی بدون استدلال والدین، اقماع‌کردن فرزندان توسط والدین
	پذیرش والدین	همدلی و همراهی والدین، رعایت اعتدال در برخورد با جوانان
	تغییر نسبی والدین	افزایش انعطاف‌پذیری دینی والدین، مسامحه‌کردن والدین

دگرریختی نسلی

متفاوت در دو نسل شده است. در این پژوهش، دگرریختی نسلی حاصل عوامل مختلف است که هرکدام از آنها به‌طور عمیق بررسی می‌شوند. به نظر می‌رسد زمانی که منافع و آرمان‌های یک نسل با آرمان‌های نسل دیگر برخورد کند، تعارضات نسلی پدید می‌آید. والدین مشارکت‌کنندگان به‌عنوان یک نسل سنتی، به ارزش‌های مذهبی و سنتی اعتقاد داشته‌اند و تجربیات آنها مبنی بر زندگی در جامعه سنتی به آنها، یک رویکرد از بالا به پایین را در مدیریت آموخته و به احترام به اقتدار منجر شده است. تغییر در این نسل سنتی راحت نیست، آنها ثبات و قوانین را ترجیح داده‌اند و از فرزندان جوان انتظار دارند که به بزرگان خود احترام بگذارند. آنها بیشتر رویکردی را که بیش از حد غیررسمی است، بی‌احترامی می‌شمرند و گفتمان‌های متفاوت را نمی‌پذیرند. این تفاوت‌ها در دیدگاه و ارزش‌ها، زمینه‌های کشمکش بین مشارکت‌کنندگان و والدین را به وجود می‌آورد.

مشارکت‌کنندگان به‌لحاظ تجربه فردی و اجتماعی از یک سو و معنای ذهنی تفسیرشده در پدیدار زیستی خود، تغییرات گسترده‌ای را تجربه کرده است. این امر بیشتر از همه به تجربیات در حال گذار از یک جامعه سنتی به جامعه مدرن مربوط است، در حالی که تغییر چشمگیر و سریع فناوری دیجیتال و رسانه‌های اجتماعی، عناصر مثبت و متفاوتی را به زندگی فردی و خانوادگی به ارمغان آورده است، از سوی دیگر، برخی از جوانان به‌دلیل برخی پیچیدگی‌های مرتبط با پیشرفت‌های فناوری، با تضادهای روزمره در زندگی خود مواجه می‌شوند. این تضادها به ایجاد اختلاف بین نسلی و ارتباط نادرست بین نسل جوان و خانواده‌ها منجر شده و بر روابط آنها تأثیر گذاشته است. شکاف نسلی بین مشارکت‌کنندگان و والدین آنها، تفاوت در اعتقادات، سیاست و ارزش‌ها را به وجود آورده و باعث به وجود آمدن تجربیات

شرکت‌کنندگان در این پژوهش به تعارضات بین خود و خانواده‌هایشان به کرات اشاره کرده‌اند. خانواده‌های آنها زبان، گفتمان و شیوه زندگی جوانان را به رسمیت نمی‌شناسند و با ارزش‌های خود در تضاد می‌پندارند. تعارضات ناشی از گسست نسلی، هم در زنان و هم در مردان وجود دارد. بیشتر این تغییرات به فضای رسانه‌ای جدید مربوط است که شکل جدیدی از ارتباطات و تعاملات را به وجود آورده است و برای نسل قبل، مقبول نیست. هر نسلی به واسطه تجربیات منحصر به فرد اجتماعی شکل می‌گیرد و این تجربیات بیشتر نگرش‌ها و انتظارات آنها را جهت می‌دهد. تجربیات جوانان نسل جدید برخلاف نسل گذشته، مبتنی بر همپوشانی دقیق خانواده، مدرسه و گروه همسالان نیست. فناوری‌های جدید، امکانات و امتیازات جدیدی در اختیار جوانان قرار داده است که در گذشته برای والدینشان در دسترس نبوده است. وضعیت متفاوت در امکانات، شانس نسل جدید را برای رسیدن به آگاهی افزایش داده است؛ امکاناتی که امروزه برای جوانان عادی قلمداد می‌شود، زمانی برای دیگران امتیاز فوق‌العاده‌ای محسوب می‌شده است. در اینجا نسل رفاه‌طلب با امتیازات بالاتر در مقابل نسل قانع با امتیازات بسیار پایین‌تر قرار می‌گیرد و زمینه‌های تعارض به وجود می‌آید. اینجا همان نقطه‌ای است که بوردیو^۱ (1984) به آن راسیزم ضد جوان می‌گوید؛ یعنی شرایطی از شکاف اجتماعی که حاصل تفاوت دو نسل در امتیازات است و نسل جدید را بالاتر از نسل قدیم قرار می‌دهد (Turner, 1998: 151). مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، افراد تحصیل کرده‌ای‌اند که به امکانات دیجیتال دسترسی دارند و به‌طور مداوم از آنها استفاده می‌کنند. در نتیجه تفاوت در امکانات بین آنها و والدینشان به‌وفور به چشم می‌خورد.

محمد:

«همیشه از هر اصطلاحی استفاده می‌کردم. خانواده معتقد بودند من بی‌ادبم، برای همین همیشه باهاشون درگیر بودم. البته الان دیگه حرف نمی‌زنم، فقط میرم تو اتاقم.»

بهار:

«همیشه تا گوشیمو برمی‌دارم، مامان بهم فحش میده. تو جمع کلی آبروی منو می‌بره و همش میگه به بقیه بی‌احترامی می‌کنم، در صورتی که خودش بیشتر از همه بی‌احترامی می‌کنه. از درگیر شدن با مامانم تو جمع واقعا خسته شدم.»

نیلوفر:

«مامانم همیشه میگه شما جوونا خوشحالید که بیشتر از ما می‌فهمید، شما هم همین گوشه و اینترنتو نداشتید، مثل ما بودید.»

دلورین از قول مادر خود می‌گوید:

اگه عقل الانو داشتتم، تو بچگی ازدواج نمی‌کردم. قبلا هم مدرسه، هم مادر پدر فقط می‌خواستن دخترا شوهر کنن، درس خوندن که معنی نداشت.

یکی دیگر از ابعاد دگرریختی نسلی، منزلت اجتماعی است که به واسطه تجربیات اجتماعی هر نسل و با اشکال و محتواهایی از دو نوع سنت و مدرنیته بازنمایی شده است. در جامعه سنتی، پابندی به سنت‌ها و الگوهای تعریف‌شده در سنت و عمل کردن به آنها دارای ارزش‌های والایی بوده و همچنین ساحت فرهنگ در مقابل ساحت اقتصادی، اهمیت بیشتری داشته و منزلت امری، به تمکن مالی، شئون اقتصادی و غیره تنزل نمی‌یافته است؛ اما اکنون منزلت‌طلبی با افزایش منزلت‌جویی در ساحت اقتصادی شناخته شده است. امروزه به دست آوردن منزلت تا حدود زیادی منوط به کسب موقعیت‌های مادی و نه فضیلت‌های معنوی شده است؛ به‌گونه‌ای که ثروت و هر آنچه بازنمایی از ثروت باشد، بیشترین اهمیت را دارد. در امر آموزش نیز، علاقه‌مندی به مدرک‌گرایی افزایش یافته است و تحصیلات در شرایطی منزلت‌آور تلقی می‌شود که دستاوردهای مادی به‌همراه داشته باشد. عطش منزلت‌طلبی که به دنبال آن قدرت و ثروت به دنبال دارد، از ویژگی‌های مهمی است که نسل جوان امروز را از نسل گذشته جدا می‌کند. بیشتر مشارکت‌کنندگان در پژوهش، معتقدند که یا باید به‌جای درس‌خواندن، شغلی برمی‌گزیدند و یا باید در زمینه‌ای دیگر تحصیل می‌کردند.

¹ Bourdieu

منیژه:

«من از اولم می‌خواستم برم ناخون‌کار بشم، خانوادم نداشتن، الآن خودت می‌بینی اونا چقدر درآمد دارن و واسه ما کلاس میان. قبلاً می‌گفتن اینا شغلای درجه پایینه، ولی بین پول چه شأن و شخصیتی بهشون داده».

درنهایت اینکه مشارکت‌کنندگان به‌طور طبیعی نسبت به نسل‌های قدیمی‌تر خود، انعطاف‌پذیری بیشتر و وابستگی کمتری دارند. با وجود آشفتگی و بی‌اطمینانی دنیای مدرن، جوانان بیشتر از هر گروه دیگری برای اطلاع‌رسانی و ارتباط با همسالان خود به رسانه‌های جدید روی آورده‌اند. دسترسی گسترده به اینترنت تا حدی با آگاه‌کردن جوانان از تفاوت‌های گسترده استانداردهای زندگی در سراسر جهان، آرزوی عدالت‌طلبی را در آنها افزایش داده است. همچنین رسانه‌های جمعی، جوانان را نسبت به میزان فساد و بی‌عدالتی و چگونگی تأثیر آن بر زندگی آنها آگاه‌تر کرده است. این آگاهی بیشتر جوانان که به‌واسطه گستردگی جوامع مدرن شکل گرفته است، زمینه‌های مطالبه‌گری آنها را نسبت به نسل‌های قبل از خود بیشتر کرده است. نسل‌های گذشته با آگاهی کمتر نسبت به وضع جهان، کنشگری را به کنشگری ترجیح داده و در برابر بی‌عدالتی بیشتر سر تعظیم فرود می‌آورده‌اند. نسل جوان امروزه به‌واسطه این آگاهی و حس مطالبه‌گری برای اهداف خود جنگیده‌اند و گاهی جنبش‌های اعتراضی نیز در برابر بی‌عدالتی‌های موجود به راه می‌اندازند.

آرام:

«هر بار هر جا خواستم از حقم دفاع کنم، خانوادم گفتن هیس، ساکت، بی‌خیال یا نهایت بسپار به خدا، ولی از به جایی فهمیدم هیچ‌کس واسم کاری نمی‌کنه جز خودم».

امید:

«اگرچه تو خانواده‌ای بزرگ شدم که به شدت محافظه‌کارن، اما من همیشه سردهسته اغتشاش بودم».

در مشارکت‌کنندگان انجامیده است. مقصود از آشوب ارزشی وجود نوعی شکاکیت گسترده و عمیق نسبت به ارزش‌های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی نسبت به دین است. به نظر می‌رسد دوران بزرگسالی جوانان امروز، چالشی را برای فرقه‌ها و جماعت‌ها ایجاد کرده است؛ زیرا در بیشتر مواقع این گروه سنی ارتباط کمی با مذاهب رسمی دارند. دیدگاه وابستگی‌نداشتن مذهبی، بیشتر در نتیجه تصمیمات مستقل اتخاذ شده از سوی یک نسل در حال رشد مطرح می‌شود. این وابستگی‌نداشتن نسل جوان امروز، بزرگسالان کاملاً متفاوتی را از نظر مذهبی به وجود آورده است که در ادامه ویژگی‌های آنها بررسی می‌شود. هریک از نسل‌ها درک متفاوتی از ارزش‌های فرهنگی موجود دارند. نسل جدید، نسل عصر دیجیتال است که به‌عنوان ارتباط‌گیری با یک سیستم جهانی، ارزش‌های متفاوتی را در خود پرورش می‌دهد. زمانی که افراد خود را عضوی از فرهنگ خاصی می‌بینند، ارزش‌های آن فرهنگ به بخش گسترده‌ای از خودپنداره آنها تبدیل می‌شود. در گذشته خودپنداره نسل‌ها مبتنی بر ارزش‌های مذهبی قوی برای پیوند روابط اجتماعی بوده است و افراد به‌واسطه زندگی در جامعه سنتی، بر این عقاید پایبند بوده‌اند، اما امروزه با ظهور فردگرایی، منفعت‌طلبی و گرایش به ارزش‌های مادی، جای خود را به ارزش‌های سنتی گذشته داده است. جوانان امروز خود را در محدودیت قرار نمی‌دهند و آزادی و عدالت‌جویی خود را فدای گردهمایی جمعی نمی‌کنند. ارزش‌های اخلاقی گذشته از زندگی جوانان امروز رخت بر بسته و هویت‌یابی جوانان بر پایه ارزش‌های مادی پررنگ‌تر شده است.

امید:

«همه‌چیز در دنیای امروزی با اقتصاد سنجیده میشه».

هر چیزی که توش پول نباشه، تهش بن‌بست، حتی دین».

سهیلا:

«مامانم همیشه می‌گفت معیار ازدواج قبلاً اخلاق

خوب و مؤمن‌بودن طرف بوده، ولی حالا شده حساب

بانکی و خونه و ماشین».

آشوب ارزشی

تغییرات سریع اجتماعی به شکل‌گیری نوعی آشوب ارزشی

از نظر آنها زندگی انسان بدون اینکه از بالا و از سوی خداوند عطا شده باشد، معنا دارد. در نتیجه آزادی و عقل انسان در محدودیت کامل قرار می‌گیرد؛ در چنین وضعیتی، تکتز امری عادی می‌شود و افراد تا زمانی که آزادی‌شان از سوی دیگران گرفته نشود، با عقاید مختلف روماداری می‌کنند. هر چیزی که عقل انسان تشخیص دهد، درست است و هیچ امر معنوی و ماورایی آزادی را از انسان سلب نمی‌کند. مشارکت‌کنندگان بر آزادی، به‌عنوان مهم‌ترین عامل در زندگی صحبت می‌کنند. آنها معتقدند انسان در محوریت عالم است و هیچ‌چیز نباید مانع از زندگی راحت انسان در این دنیا شود.

محمد:

«من اگه خانوادم آزادیمو ازم بگیرن، میذارمشون کنار، بقیه چیزا که جای خود داره. من اول از همه به خودم و حس خوب خودم فکر می‌کنم».

بهار:

«من همیشه به مامانم میگم حال من که خوب باشه، حال همه اطرافیانمو خوب می‌کنم و حال خوب من مستقیماً به این مربوطه که بذارید در مورد همه چیز خودم تصمیم بگیرم، مخصوصاً دین و حجاب و نماز و اینا».

کشگری حاد

کشگری حاد به معنای نوعی نگاه و رفتار نسبت به دین است که از ارزش‌ها و مؤلفه‌های سنتی در بستر جامعه عدول می‌کند و رویه‌های جدیدی را در تضاد با ارزش‌های سنتی و دینی در پیش می‌گیرد. این مضمون مبتنی بر دو مضمون فرعی ذائقه‌مندی دین و پادارزش است. ذائقه‌مندی در میان مشارکت‌کنندگانی بود که هنوز به اسلام و مذهب خود معتقد بودند، اما درک و فهم آنها از مذهب و رفتارهای مذهبی، آسان‌مندبودن و مبتنی بر درک و تفسیر کاملاً فردی است. در این گروه برداشتی نو از نقش و ماهیت مبانی دینی در زندگی وجود دارد که در این برداشت جدید، دین‌داری امری وابسته به مناسک یا عمل نیست. از نظر این گروه، دین اساساً تلاش بشر برای تبدیل شدن به یک انسان مفید است؛ در نتیجه به ظن آنها، ادیان باید برای رسیدن به این هدف، هم از نظر عملی و

از سوی دیگر طبق نظر مشارکت‌کنندگان، میزان پایداری نظام‌های ارزشی به پایه‌های ایمان اعضا و نحوه عمل در راستای آن بستگی دارد. زمانی که این ارزش‌ها در فرد شکل بگیرد، فرد مبتنی بر آنها برنامه‌ریزی و در جهت تغییر خود و جهان خود حرکت می‌کند. در گذشته ارزش‌های سنتی و مذهبی قوی باعث می‌شده است تا افراد سریع‌تر اجتماعی شوند و راحت‌تر به یک بافت اجتماعی خاص بپیوندند، اما جامعه امروز نظام‌های ارزشی سنتی و مذهبی را در هم شکسته و مجدد بازتعریف کرده است. اگر در گذشته شرکت در مناسک مذهبی مصداق دین‌داری تلقی می‌شده است، امروزه مناسک‌گرایی امری غیر مهم انگاشته می‌شود و جوانان علاقه‌ای به شرکت در مناسک مذهبی ندارند. امروزه داشتن ایمان به تنهایی برای رسیدن به جهانی بهتر کافی نیست و تساهل در دین‌داری امری است که بسیار به آن تأکید شده است. دین به‌عنوان یک امر شخصی، دیگر جوابگوی نیازهای اجتماعی افراد نیست و تفکر آینده‌نگری دینی از سوی جوانان تردید شده است. جوانان امروز در فرایند معرفی هویت خود، هویت مذهبی را اولویت قرار نمی‌دهند و ارزش‌های دیگری را در هویت خود مهم می‌دانند.

گیلدا:

«قبلاً خیلی اعتقاد داشتم که حتماً باید چادری باشم، نماز بخونم و روزه بگیرم و اینا، ولی الان اصلاً به هیچ‌کدومش پایبند نیستم. من اگه آدم خوبی باشم بسه. لازم نیست حتماً بگم فلان دین و دارم تا بقیه بگن این آدم خوبی. بهتره آدم‌ها به اخلاق توجه کنن، نه دینی که خودمو باهاش معرفی می‌کنم».

مهديه:

«اولش از لج مامانم نماز نمی‌خوندم، ولی بعدش کلاً برام کم‌رنگ شد. حس می‌کنم لازم نیست برای ارتباط با خدا به یه زبان دیگه حرف بزنم و تو یه چارچوب خم و راست بشم».

از سوی دیگر، دفاع و ترویج ارزش‌های انسانی و شکوفایی انسان، یکی از محورهای مهم جهان‌امروزی بوده است که توجه مشارکت‌کنندگان را به خود جلب کرده است.

می‌گفتن جادو اعتقاد دارم».

مقاومت و پذیرش

یافته‌ها نشان می‌دهد که در تعارضات بین والدین و نسل نوظهور با رویکردهای دینی گزینشی، ابتدا مقاومت و سپس پذیرش دیده شده است. البته میزان مقاومت و دوره آن تا رسیدن به پذیرش متفاوت است و معنای پذیرش از سوی والدین نیز متفاوت است. در ابتدای امر، پذیرش به معنای قبول ارزش‌های فرزند و پذیرش خانوادگی او است تا تعارضات موجود در خانواده به حداقل برسد. ادراکات ذهنی منفی نسبت به فرزندان و بالعکس کاهش پیدا کند و شرایطی از «عیسی به دین خود و موسی به دین خود» در خانواده شکل می‌گیرد. بنابراین والدین ابتدا در مقابل عقاید جدید و نوگرایی جوانان ایستادگی می‌کنند، اما با گذشت زمان، والدین این تغییرات را می‌پذیرند و حتی خود نیز در مسیر تغییر قرار می‌گیرند. در چنین موقعیتی بنیان‌های هویتی خانواده سست می‌شود و تمایل افراد به مستقل شدن از خانواده شکل می‌گیرد. در مقابل چنین درخواستی از طرف جوانان، والدین سنتی که در گذشته منبع اصلی جامعه‌پذیری و شکل‌گیری هویت جوانان محسوب می‌شده‌اند، موقعیت خود را در خطر می‌بینند و در مقابل تغییرات مقاومت می‌کنند. با گذشت زمان گفتمان‌های شکل‌گرفته از سوی خانواده‌ها و جوانان در تقابل با یکدیگر قرار گرفته است و خانواده‌ها کمترین تلاشی در جهت تطبیق با آرمان‌های جوانان از خود نشان نمی‌دهند. با گذشت زمان، امکان دارد خانواده‌ها کم‌کم ارزش‌های نسل جدید را بپذیرند، اما در ابتدای راه با آن مخالفت و ارزش‌های مدرن را در مقابل ارزش‌های سنتی، پوچ و خودخواهانه تلقی کنند. جوانان تغییر کرده‌اند و رویکرد و نگرش آنها نسبت به شرایط فعلی و نسبت آن با دین‌داری نیز به شدت متحول شده است. خانواده‌ها قادر به اقناع ذهنی فرزندان خود از نظر دینی نیستند.

هم از نظر فکری، راه بازآفرینی و بازاندیشی خود را باز بگذارند. بنابراین پذیرش قدرت خدا برای دین‌داری کافی است و انجام فرایض دینی به شکل همگانی در دنیای امروزه پذیرفتنی نیست.

گیلدا:

«اینکه من شونزده ساعت آب و غذا نخورم، به چه درد خدا می‌خوره؟ جز اینکه به بدنم به پوستم و به اعصابم آسیب بزنم، هیچ فایده دیگه‌ای داره؟ بهتر نیست برم به یه نیازمند کمک کنم تا اینکه بخوام با گشنگی حالشو درک کنم؟»

نگار:

«من وجود خدا رو نور می‌بینم و معتقدم نور هیچ وقت به آدما سخت نمی‌گیره. نور فقط روشنایی میده بدون اینکه توقعی داشته باشه. اگه این نورو دوست داشته باشیم کافیه. نیازی به این همه تشریفات دست و پاگیر نیست».

دیگر مضمون فرعی، پادارزش است و در میان آن گروه از مشارکت‌کنندگانی بود که پایشان را از مرزهای دین‌داری مرسوم (اسلام) پا فراتر گذاشته و به دنبال پاسخ به نیازهای دینی یا معنوی خود و رای مفاهیم اسلامی‌اند. این مشارکت‌کنندگان احساس می‌کنند نظام ارزشی که به آن پایبندند، کارکرد خود را از دست داده است و دیگر برای آنان منبع آرامش‌بخش نیست و بنابراین سعی می‌کنند به نظام ارزشی دیگری روی آورند و به دنبال مرجع دیگری بروند؛ این مرجع می‌تواند و رای مفاهیم اسلامی در موضوعاتی چون باستان‌گرایی، دیگر ادیان غیر ابراهیمی و یا رفتن به سمت سحر و جادو دنبال شود.

بهار:

«من به هیچ دینی اعتقاد ندارم، ولی مطمئنم چیزی به اسم کارما وجود داره. آدما تاوان اشتباهشونو از کارما می‌گیرن».

گیلدا:

«من از چیزایی که این مدت هر روز باب میشه، فقط به جادو اعتقاد دارم. البته جادو به امر باستانی هست و همیشه بوده. من به انرژی منفی به عده که قبلاً بهش

بهار:

«اوایل مامانم هر روز تو خونه راه می‌رفت به من می‌گفت کسی که نماز نمی‌خونه مثل سگ نجسه».

سعید:

«مامانم هر روز صبح با دعوا برای نماز صبح بیدارمون می‌کرد. اگه هم بیدار نمی‌شدیم، کلی فحش و نفرین می‌داد».

دل‌وین:

«وقتی بچه بودیم، به‌قدری مامانم ما رو از خدا و جهنم ترسونده بود که هر شب خواب وحشتناک می‌دیدم».

گیلدا:

«هیچ‌وقت جواب منطقی از خانوادم نگرفتم که چرا من باید گشنه و تشنه بشم. حتماً تا حال فقرا رو درک کنم یا به یه زبون دیگه با خدا حرف برنم. اصلاً جواب منطقی ندارن که».

آرام:

«همیشه به ما می‌گفتن تو این چیزا وارد نشید، کفره. خب چرا من باید بی چون و چرا چیزی که شما می‌گید و بپذیرم؟»

پذیرش عقاید ارزشی جدید جوانان از سوی والدین، یک فرآیند طولانی‌مدت و چالش‌برانگیز است؛ اما آن‌طور که به نظر می‌رسد در خانواده‌های با فضای گفت‌وگو، والدین فضای بازتر و اجازه‌ای ابراز عقیده را به جوانان می‌دهند. جوانان با برقراری گفت‌وگو با والدین و به اشتراک گذاشتن دلایل و عقاید خود، آنها را برای پذیرش این عقاید متقاعد می‌کنند. والدین سنتی و سخت‌گیر گذشته از موضع خود عقب‌نشینی و فضایی را برای گفت‌وگو و تعامل با جوانان ایجاد کرده‌اند.

بهار:

«درسته پوست ما کنده شد، ولی بالاخره فضا یکم بهتر شد. حداقل برای خواهر کوچیکم خیلی بهتر شدن و عقایدشو می‌پذیرن».

نیکا:

«خیلی خیلی الان بهتر شدن، اونقد جنگیدم و جلوشون وایسام که بالاخره به این آزادی الان رسیدم. البته الانم چالش هست، ولی به چشم نیامد دیگه».

منیژه:

«از دختری که باید ساعت ۸ خونه باشم، رسیدم به اینکه آزادم و هر کاری دوست دارم می‌کنم. خیلی راه سختی بود، خیلی دچار تروما شدم، ولی ارزششو داشت».

درنهایت اینکه برخی والدین با نگاه به این تغییرات و تلاش در درک نیازها و ارزش‌های جدید نوجوانان، ممکن است در ارزش‌های خود تجدیدنظر کنند. بهبود ارتباطات ممکن است باعث شناخت عمیق‌تر از نیازها و تجربیات نوجوانان شود و والدین را به سمت تطابق با ارزش‌های جدید و نیازهای فرزندان خود هدایت کند.

بهار:

«مامان من که هیچ‌جا بدون چادر نمی‌رفت، الان چادرشو گذاشته کنار و مثل ما مانتو می‌پوشه».

امید:

«مامان من خیلی تغییر کرده. دیگه این جلسه‌های مذهبی که توش همه کار می‌کنن غیر از کاری که باید بکنن و نمیره».

نسرتن:

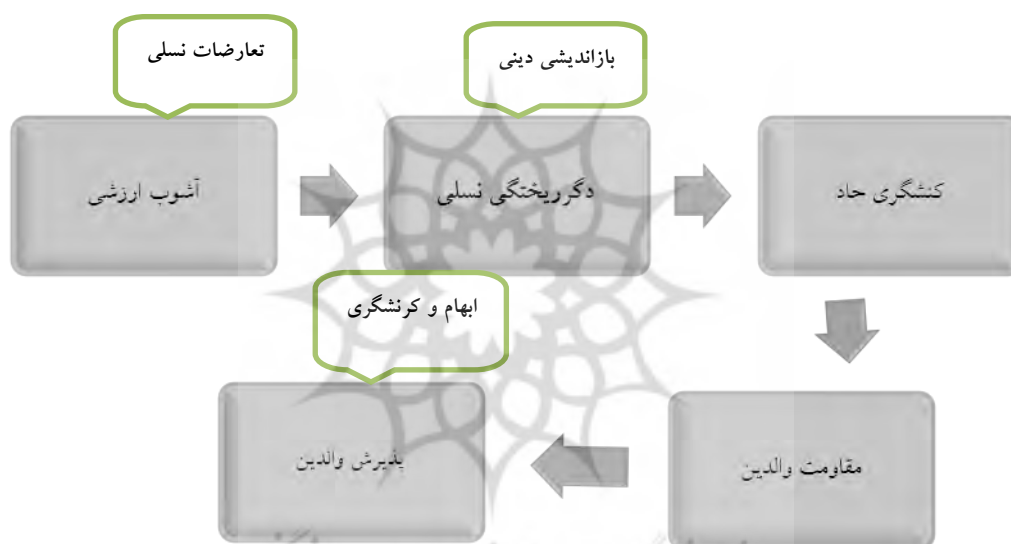
«قدیما مامانم همش روزه بود و در حال نماز و جلسه و اینا، الان بیشتر واسه ما وقت میداره، گیر نمیده و خیلی خوب شده».

نقشه‌ مضمونی

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد در مشارکت‌کنندگان تحقیق حاضر، نسل جوان نوعی گذار مشوش را در زمینه دینی تجربه می‌کنند. مقصود از گذار مشوش، عبور همراه با نوعی ترس و اضطراب از یک‌سو و نامتعیین به‌سوی ارزش‌های جدید در دنیایی است که این ارزش‌های جدید را بیشتر از ارزش‌های والدین مشارکت‌کنندگان به رسمیت می‌شناسد. آنچه در روایت‌های مشارکت‌کنندگان مشهود است، این است که آنها تغییرات ارزشی و دینی را در دوران نوجوانی تجربه می‌کنند؛ سپس این آشوب‌ها، تعارضات نسلی را به وجود آورده است که سبب می‌شود نسل جوان با نسل پیش از خود در تضاد باشد. زمانی که مشارکت‌کننده امروزی از ارزش‌های دینی نسل قبل فاصله می‌گیرد، در مسیر بازاندیشی قرار می‌گیرند. این نسل تعریف جدید از دین دارد و درباره اصول دینی

آن جایگزین محکم و باثباتی داشته باشند. در نهایت والدین رویکرد فرزندان را می‌پذیرند که این پذیرش نسبی است؛ یعنی ممکن است والدین اصلاً رویکرد مذکور را به رسمیت نشناسند، اما سعی کنند رابطه والد-فرزندی را حفظ کنند، یا اینکه بخشی از آن رویکرد و بخشی از تغییرات رفتاری را بپذیرند و بخش دیگر را نپذیرند. بنابراین در کنار تشویش نسلی فرزندان، والدین نیز درگیر نوعی تشویش پذیرش‌اند که نیازمند تحقیقات بیشتر در این زمینه است (شکل ۱).

تأکیدشده نسل پیشین تردید می‌کند. والدین در مسیر این تغییرات و تحولات، نقش‌های متفاوتی دارند. آنها در ابتدا در برابر رفتارهای غیردینی فرزندان مقاومت‌های سخت‌گیرانه انجام می‌دهند، اما با گذر زمان به‌ناچار این تغییرات را می‌پذیرند و سعی می‌کنند خود را با شرایط پیش‌آمده وفق دهند. البته به نظر می‌رسد تغییرات پیش‌آمده در بین این نسل نیز، بی‌ثبات و دارای تشویش است. آنها الگوی ثابتی برای باورهای خود ندارند و تنها در مقام یک منتقد، دین تأکیدشده از سوی والدین خود را زیر سؤال می‌برند، بدون اینکه برای

شکل ۲- بازاندیشی حاد در نسل دهه هفتاد و تحصیل‌کرده (نقشه مضمونی)

Fig 2- Religious reflexivity among the seventies & educated generation (Thematic map)

بحث و نتیجه

مذهبی‌اند و اعتقادات آنها جایگاه محکم خود را از دست داده است؛ البته هنوز بی‌اعتقادی به خداوند در بین آنان شکل نگرفته است و هنوز اعتقاد به خدا وجود دارد که نوعی اعتقاد مبتنی بر درک و تفسیر فردی است. یافته‌ها در عین حال تغییرات در والدین را بنا بر تغییرات در فرزندان تأیید می‌کند. چهار مضمون برساخت‌شده تحقیق عبارت‌اند: از دگرریختگی نسلی، آشوب ارزشی، کنشگری حاد و مقاومت و پذیرش. پژوهش حاضر در تطابق با یافته‌های مطالعات مقتدایی و همکاران (۱۳۹۷)، قره یاضی و همکاران (۱۴۰۱)، بابایی فرد و

هدف تحقیق حاضر، کشف تجربه دینی فرزندان تحصیل‌کرده دهه هفتادی در شهر یزد است. نتایج تحقیق نشان داد کم‌شدن وابستگی مذهبی در نسل جوان امروز، به‌عنوان نتیجه‌ای از تصمیمات مستقل این نسل در حال رشد در زمینه‌های مختلف مطرح است. فردگرایی و بازتفسیر مذهبی مشارکت‌کنندگان در ابتدا با طرد و بغض والدین مواجه است، اما در نهایت والدین چاره‌ای جز پذیرش ندارند و حتی در اموری خود نیز تغییر می‌کنند. مشارکت‌کنندگان نسبت به والدین خود، کمتر

مشارکت‌کنندگان تحقیق حاضر در وضعیت بی‌خدایی نیستند، آنها وضعیتی از افول مذهبی را تجربه کرده و حتی در پی معنویت جایگزین بوده‌اند (در برخی مشارکت‌کنندگان)، اما بی‌دین و یا بی‌خدا نیستند. همان‌طور که در نظریه فردگرایی فرهنگی نیز دیده می‌شود، افراد SBNR غیرمذهبی‌اند که به خدا ایمان دارند. به نظر می‌رسد نسل تحصیل‌کرده دهه ۷۰ مورد مطالعه در شهر یزد، به بی‌خدایی نرسیده‌اند، بلکه نسبت به امور و مناسک مذهبی بی‌تفاوت‌اند. یافته‌های تحقیق همچنین مؤید نظریه دیوی (2002) است که نسل جدید با وجود ایمان و اعتقاد به خداوند (یا معنویت)، در عمل رفتارهای مذهبی را به صورتی فردی تعریف می‌کنند و رویکرد انتخابی در این زمینه دارند. در رابطه با مضمون کنشگری حاد نیز، یافته‌ها مؤید نظریه هیلاس و وودهد (2004) است که از معنویت جایگزین گفته‌اند. تمایل به سحر و جادو، ادیان باستانی و نیز ادیان غیر ابراهیمی در برخی مشارکت‌کنندگان، حکایت از معنویت‌گرایی جایگزین است که محققان آن را نوعی پاددینی حاد تلقی می‌کنند. نظریه فردی‌سازی نیز که با بی‌خدایی در فرآیند مدرنیزاسیون مخالف و معتقد است که دین خود را در بسترهای جدید نشان می‌دهد. مشارکت‌کنندگان معتقدند نیازی نیست به همان مناسک گذشته پایبند باشند، بلکه باید دین‌داری را در بسترهای جدید تجربه کنند.

از سوی دیگر، یافته‌های تحقیق حاضر نوعی رویکرد عقلانی را نسبت به دین و انتخاب و گزینش آن یا بخشی از آن را در مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد. در رویکردهای عقلانی (کلاته ساداتی، ۱۳۹۳)، دین همچون دیگر حوزه‌های بازار، یک کالا با برندهای مختلف است و بنابراین پیروان با توجه به مزایا و محدودیت‌های آن، دست به انتخاب می‌زنند. هرچند محققان معتقدند که تمامی مشارکت‌کنندگان به این وضعیت نرسیده‌اند، اما رگه‌هایی از رویکردهای عقلانی در نسبت با دین در تحقیق حاضر برجسته است. مشارکت‌کنندگان در پی نوعی دین با اقل محدودیت و حداکثر امتیازات، به‌خصوص در عرصه‌های فردی و

رسمی (۱۳۹۵)، پوریانی و اسلامی طرزجانی (۱۳۹۲)، ربانی و محمدزاده یزد (۱۳۹۲) و تمامی مطالعات خارجی به‌جز پژوهش هاگیوی (2017) است. این پژوهش‌ها تفاوت نسل‌های جدید و قدیم را تأیید می‌کنند و بیشتر با روش‌های پیمایشی به دنبال اثبات این تغییرات‌اند. پژوهش حاضر ضمن تأیید این شکاف، با روش کیفی، ابعاد آن را نیز بررسی می‌کند. مدرنیته و تقابل دیدگاه مدرنیته با سنت، نقطه اشتراک این پژوهش‌هاست. آنها بر ابعاد مدرنیته بیش از حد تأکید و از ابعاد دیگر مثل گرایش‌های دینداری جدید، تلاش نسل قدیم برای سازش و غیره غفلت کرده‌اند. مطالعه کمالی اردکانی و همکاران (۱۴۰۱) و هاگیوی (2017) برخلاف یافته‌های پژوهش، بر شکاف نسلی تأکید و به تحولات دین‌داری بین دو نسل اعتقاد ندارند. پژوهش عیوضی (۱۳۹۴) نیز این نکته را بیان می‌کند که تفاوت نسلی در سطح باور رخ نداده است و آنچه گسست نامیده می‌شود، در سطح نماد و عمل است، در حالی که این مطالعه بر دگرگونی نسلی هم در سطح باور و هم در سطح عمل تأکید دارد. یافته‌های این پژوهش رویکرد پوسامایی (2012) را نیز درباره‌ی روی آوردن نسل جدید به دین‌های فراواقعی مثل جادو تأیید می‌کند. همچنین مطالعه کیفی امیری و اصغرپورماسوله (۱۳۹۵) در شهر مشهد، از دین‌داری گزینشی سخن به میان آورده و همسو با تحقیق حاضر است.

به‌لحاظ نظری، یافته‌های تحقیق حاضر در چارچوب نظریه‌های متأخر در موضوع دین و در سطح جهان ملاحظه می‌شود. تغییرات دینی در همه کشورهای از روندی تبعیت کرده است که در ابتدا نسل‌های جدید، رویکردهای شکاکانه نسبت به دین و دین‌داری را پیش می‌کشند و در ادامه تغییر رفتار مرتبط را دنبال می‌کنند. همان‌طور که وضعیت مناقشه‌آمیز نسل‌های جدید را تیلور^۱ (2007) مطرح کرده است، جوانان تحصیل‌کرده، اقتدار معنوی و مذهبی مرسوم را زیر سؤال می‌برند و از سوی دیگر بی‌خدایی را رد می‌کنند،

¹ Taylor

تحقیق حاضر بدون حمایت مالی انجام شده است و محققان از مشارکت‌کنندگان در تحقیق تشکر می‌کنند.

محدودیت‌ها

مطالعه حاضر، یک مطالعه کیفی است و یافته‌ها تعمیم‌دانی نیست. از سوی دیگر با توجه به وضعیت تغییرات اجتماعی گسترده، در حال حاضر گروه مطالعه شده یک بخش از واقعیت است. تغییرات در دین‌داری در گروه‌های مختلف متفاوت است و بنابراین یافته‌های تحقیق حاضر، قابلیت تعمیم ندارد. از سوی دیگر، همان‌طور که هم در فضای عمومی و هم فضای دانشگاهی شاهدیم، بخشی از تغییرات دین‌داری در جامعه به عرصه سیاست و به‌خصوص حوزه نهاد دین مربوط است که در این تحقیق واکاوی نشده است. لازم است مطالعات آتی بر این موضوع تمرکز بیشتری داشته باشند. در نهایت اینکه مشارکت‌کنندگان در تحقیق، افراد تحصیل‌کرده خانواده‌های مذهبی بودند. احتمالاً در افراد غیر تحصیل‌کرده و یا با تحصیلات کمتر، یا خانواده‌های متفاوت دیگر، شرایط متفاوت است و پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی این گروه‌ها نیز بررسی شوند.

منابع فارسی

افضلی، ر.؛ زارعی، ب.؛ احمدی، ع. و محسنی سهی، س. ض. (۱۳۹۷). تبیین اثرات شکاف نسلی بر هویت اجتماعی - سیاسی دانش‌آموزان شهر تهران. *مجلس و راهبرد*، ۲۶ (۹۸)، ۳۰۳-۳۳۵.

https://nashr.majles.ir/article_323.html

امیری، س.س. و اصغرپور ماسوله، ا.ر. (۱۳۹۵). ظهور دین‌داری گزینشی در میان دختران جوان شهر مشهد: ارائه یک نظریه زمینه‌ای. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی*، ۱۳ (۲)، ۱-۲۲.

<https://doi.org/10.22067/jss.v13i2.32095>

بابایی فرد، ا. و رستمی، م. (۱۳۹۵). بررسی شکاف نسلی و تأثیر آن بر تغییرات فرهنگی در ایران، دومین کنفرانس

اجتماعی‌اند. دین، باید به حوائج و نیازهای فرد و به‌خصوص موضوعات مادی آنها توجه داشته باشد و حداقل محدودیت‌ها را بر کنشگران و پیروان خود داشته باشد. تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت‌کنندگان، دیدگاه‌های جدیدی نسبت به دین و دین‌داری دارند. آنها دین را یک تلاش بشری برای بهبود و تبدیل شدن به انسان مفید می‌بینند و فرآیند دین‌داری را به‌صورت فردی و مستقل از کنشگری آیینی در نظر می‌گیرند. آنها به دنبال تفسیرهای جدیدی از مفاهیم دینی‌اند، مانند معنای جدیدی که به کارما و جادو داده می‌شود. همچنین آنها به دنبال یافتن منابع آرامش و ارزش‌هایی‌اند که با شرایط و زندگی مدرن تطابق داشته باشند. با توجه به این تغییرات اساسی، واکنش والدین نیز نسبت به تغییرات دارای مسیر پریچ و خمی است. در واقع آنها الگوی دینی خود را با یک دین‌داری گزینشی می‌سازند که مبتنی بر ارزش‌های فردی و فردگرایی در میان فرزندان‌شان است.

محققان بر این نظرند که بخشی از این تغییرات اگرچه در روند جهانی تبیین‌شدنی است، اما بخش دیگر آن مرتبط با جامعه ایران است. در حالی که در سطح جهانی، روند سریعی از گرایش به اسلام و تمایلات اسلام‌خواهانه وجود دارد، یافته‌های مطالعه حاضر و دیگر مطالعات متأخر در باب دین‌داری در جامعه ایران، محل بحث و مناقشه و سؤال است. این سؤال ما را به سمت پژوهش‌های گسترده‌تری در نسبت بین اسلام و فضای عمومی، به‌خصوص نسل جدید جامعه ایران سوق می‌دهد، ضمن اینکه مطالعات تاریخی در این زمینه را رقم می‌زند. آنچه در فضای عمومی جامعه ایران در حال گردش است، نوعی گریز از روایت مرسوم دین‌داری از سوی بخشی از بدنه نسل جدید است. به نظر می‌رسد چنین رویکردی به دین خاص جامعه ایران باشد که نیازمند واکاوی آن از نظر جامعه‌شناسی، سیاسی، اقتصادی و تاریخی است و پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده، بررسی شود.

تشکر و قدردانی

- ملی چارسوی علوم انسانی، شیراز. ارائه کامل.
- بابایی فرد، ا. و روحی، م. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سبک زندگی بر شکاف نسلی در بین جوانان شهر کاشان. *مطالعات میان‌فرهنگی*، ۱۱(۳۰)، ۳۵-۶۱.
http://icsq.journals.iau.ir/article_531400.html
- بهار، م. و رحمانی، س. (۱۳۹۱). بررسی شکاف نسلی به لحاظ وضعیت دین داری دو نسل دهه ۵۰ و ۷۰ (با تأکید به بعد مناسکی). *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، ۳(۶)، ۳۶-۹.
<https://www.sid.ir/paper/170220/fa>
- پوریانی، م. ح. و محمداسلامی طرزجانی، س. ع. (۱۳۹۲). مطالعه مقایسه‌ای تحولات ارزش‌ها و باورهای دینی بین نسل امروز و گذشته (جوانان و والدین آنها) در شهرستان یزد. *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ۱۰(۳۸)، ۷۲-۹۹.
https://journals.iau.ir/article_527956.html
- ربانی، ع. و محمدزاده یزد، ع. (۱۳۹۲). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی ارزشی در مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۰(۱)، ۹۳-۱۱۶.
<https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.16224>
- رفیع‌پور، ف. (۱۳۷۸). *آناتومی جامعه*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- صدیقی، ف. (۱۴۰۲). دین در زندگی روزمره ایرانیان: از مشروطه تا دوران حاضر. *تداوم و تغییر اجتماعی*، ۲(۱)، ۶۹-۱۰۲.
[10.22034/jssc.2022.18735.1038](https://doi.org/10.22034/jssc.2022.18735.1038)
- عسکری وزیری، ع. (۱۳۹۹). بررسی شاخص‌های فرهنگی شهر یزد در دوران قبل و بعد از انقلاب اسلامی. *فرهنگ یزد*، ۲(۲)، ۳۲-۹.
[10.22034/fyazd.2021.272111.1039](https://doi.org/10.22034/fyazd.2021.272111.1039)
- عیوضی، غ. م. (۱۳۹۴). بررسی جامعه‌شناختی شکاف نسلی در ایران پس از انقلاب اسلامی با تأکید بر عناصر فرهنگی هویت ایرانی. *اسلام و مطالعات اجتماعی*، ۱۱(۳)، ۹۰-۱۲۰.
https://jiss.isca.ac.ir/article_21486.html
- غیاثوند، ا. (۱۳۹۵). رفتارها و باورهای ایرانیان: تحلیلی جامعه‌شناختی از چهار دهه دین‌داری در جامعه ایران. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
- ۲۳(۷۳)، ۲۱۶-۲۵۷.
<https://doi.org/10.22054/qjss.2016.7209>
- قاسمی، ی. و هاشمی، ع. (۱۳۹۸). انجام پژوهش به روش تحلیل تماتیک: راهنمای عملی و گام به گام برای یادگیری و آموزش (مورد مطالعه: مصرف موسیقی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه ایلام). *فرهنگ ایلام*، ۲۰(۶۴ و ۶۵)، ۷-۳۳.
https://www.farhangeilam.ir/article_106790.html
- قره یاضی، ه.؛ تاج‌الدین، م. ب. و شکرپیگی، ع. (۱۴۰۱). تجربه زیسته نسلی در پرتو تحولات فرهنگی مورد مطالعه: مقایسه نسل‌های دهه ۴۰ و ۷۰ منطقه ۱۴ تهران. *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۵(۹۷)، ۱۴۱-۱۶۶.
[10.22095/jwss.2022.316720.2898](https://www.farhangeilam.ir/article_106790.html)
- کرمانی، م.؛ اصغرپورماسوله، ا. ر. و واعظ موسوی، م. م. (۱۳۹۸). گونه‌شناسی کیفی سبک‌های زیارتی جوانان در شهر مشهد. *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۷(۱۳)، ۲۵-۵۲.
<http://www.journalitor.ir/Article/35592>
- کلاته ساداتی، ا. (۱۳۹۳). رویکردی انتقادی به نظریه‌های انتخاب عقلانی و بازار دینی و نسبت اسلام با آنها. *اندیشه‌نویین دینی*، ۱۰(۳۹)، ۱۲۱-۱۴۰.
<http://andishe.maaref.ac.ir/article-1-467-fa.html>
- کمالی اردکانی، م.؛ تاج‌الدین، م. و محدثی گیلوایی، ح. (۱۴۰۱). تحولات دین‌داری در بین دو نسل از زنان: مطالعه موردی: زنان منطقه ۴ تهران. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۹(۱۹)، ۳۵-۵.
[10.22080/ssi.2022.22844.1969](https://doi.org/10.22080/ssi.2022.22844.1969)
- معیدفر، س. (۱۳۷۹). شکاف نسلی یا گسست فرهنگی (بررسی شکاف نسلی در ایران). *نامه علوم اجتماعی*، ۲۴(۲۴)، ۵۰-۸۸.
https://jnoe.ut.ac.ir/article_10553.html
- مقتدایی، م.؛ ازغند، ع.؛ طاهری، ا. و صلاحی، م. (۱۳۹۷). سیاست‌گذاری فرهنگی و مدیریت شکاف نسلی در ایران. *مطالعات میان‌فرهنگی*، ۱۳(۳۴)، ۱۱۳-۱۴۱.
https://journals.iau.ir/article_544424.html
- ناصری، م.؛ کاوه، ف. و ربانی خوراسگانی، ع. (۱۳۹۵). مطالعه چگونگی نگرش دانشجویان به دین (مدلی براساس

[In Persian].

- Franck, R., & Iannaccone, L. R. (2014). Religious decline in the 20th century West: Testing alternative explanations. *Public Choice*, 159(3), 385-414. <https://www.jstor.org/stable/24506428>
- Ghasemi, Y., & Hashemi, A. (2019). Conducting research using thematic analysis method: a practical and step-by-step guide for learning and teaching (Case of study: Music consumption of master's students of Ilam University). *Farhang Iran*, 20(64&65), 7-33. [In Persian].
- Ghiasvand, A. (2016). Behaviors and beliefs of Iranians: A sociological analysis of four decades of religiosity in Iranian Society -- Ahmad Ghiathund. *Social Sciences (Allameh Tabatabai)*, 23(73), 216-257. [In Persian].
- Ghareyazi, H., Tajodin, M., & Shekarbeygi, A. (2022). The lived experience of a generation in the light of the studied cultural developments: Comparing the generations of the 40s and 70s in the 14th district of Tehran. *Women's Strategic Studies*, 25(97), 141-166. [In Persian].
- Hagevi, M. (2017). Religious change over the generations in an extremely secular society: The Case of Sweden. *Rev Relig Res*, 17(59), 499-518. <https://doi.org/10.1007/s13644-017-0294-5>
- Hackett, C., Kramer, S., Marshall, J., & Shi, A. (2018). The age gap in religion around the world. *Pew Research Center*, 3(1), 12-25.
- Heelas, P., & Woodhead, L. (2004). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality*. Benjamin Seel Bronislaw Szerszynski Karin Tusting. 1st Edition
- Kalateh Sadati, A. (2014). A critical approach to the theories of rational choice and the religious market and Islam's relationship with them. *New Religious Thought*, 10(39), 121-140. [In Persian].
- Kmali Ardakani, M., Tajodin, M., & Mohaddisi Gilvai, H. (2020). The transformation of religiosity in two generations living in district 4 of Tehran. *Sociology of Social Institutions*, 9(19), 35-50. [In Persian].
- Kermani, M., Asgharpourmasouleh, A., & Vaez Mousavi, M.M. (2019). Qualitative typology of pilgrimage styles of young people in Mashhad. *Tourism Social Studies*, 7(13), 25-52. [In Persian].
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*, Beverly Hills. Sage Publications, Inc.
- Mc Murray, J., Claire, A., & Simmers, S. (2019). The impact of generational diversity on spirituality and religion in the workplace. *Vision the Journal of Business Perspective*, 24(2), 70-80. <https://doi.org/10.1177/0972262919884>
- Mehri, B., & Rahmani, S. (2012). Examining the generational gap in terms of the religiosity status of the two generations of the 50s and 70s (with an

نظریه زمینه‌ای) مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان. *جامعه‌شناسی کاربردی*, ۲۷(۴)، ۷۹-۹۸.

References

- Afzali, R., Zarei, B., Ahmadi, A., & Mohseni, Z. (2018). Explaining the effects of generation gap on the Socio-political identity of Tehran students. *Parliament and Strategy*, 26(98), 303-335 [In Persian].
- Altemeyer, B. (2009). Perspectives: The decline of organized religion in western civilization. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 14(2), 77-89. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr1402_1
- Amiri, S., & Asgharpour Masule, A. (2016). Emergence of selective religiosity among young girls in Mashhad City: Providing a contextual theory. *Social Sciences Ferdowsi university of Mashhad*, 13(2), 1-22. [In Persian].
- Askari Vaziri, A. (2020). Cultural indicators of the city of Yazd before and after the Islamic Revolution. *Yazd Culture*, 2(2), 9-32. [In Persian].
- Babaei Fard, A., & Rostami, M. (2016). *Examining the generation gap and its impact on cultural changes in Iran*. The second national conference of human sciences. [In Persian].
- Babaei Fard, A., & Rouhi, M. (2016). Investigating the effect of lifestyle on the generation gap among the youth of Kashan City. *Intercultural Studies*, 11(30), 35-61. [In Persian].
- Bakirci, M. (2020). Religious and cultural change within three generations. *Tevilat*, 1(2), 431-460.
- Bossi, L., Botto, L., & Ricucci, R. (2022). Between research and revival. Emerging trends among highly religious young Catholics in Italy. *Department of Cultures, Politics and Society, University of Turin, Torino, Italy*, 1(17), 1-19. <https://doi.org/10.1111/soc4.13076>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-10. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bourdieu, P. (1984). *Questions de sociologie*. Les Editions Minuit 7, Rue Bernard Palissy, Paris.
- Christianity in view (2024). *World Religions: Percentage Adherents by Country & Continent*.
- Davie, G. (2002). Religion in modern europe: A Memory mutates. *Sociology of Religion*, 63(3), 392-393.
- Eyvazi, G. (2015). Sociological study of the generation gap in Iran after the Islamic revolution with emphasis on cultural elements of the Iranian identity. *Islam and Social Studies*, 3(11), 90-120.

- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. University of California Press: Berkeley.
- Wittberg, P. (2021). Generational change in religion and religious practice: A review essay. *Review of Religious Research*, 63(3), 461-482. . <http://dx.doi.org/10.1007/s13644-021-00455-0>
- emphasis on rituals). *Sociological Studies of Youth*, 3(6), 9-36. [In Persian].
- Mišovič, J. (2017). Differences in religious socialisation across generations. *Caritas et Veritas*, 17(2), 216-229. [10.32725/cetv.2017.049](https://doi.org/10.32725/cetv.2017.049)
- Moghtadaei, M., Arghand, A., Taheri, A., & Salahi, M. (2018). Cultural policy and generation gap management in Iran. *Intercultural Studies*, 13(34), 113-141. [In Persian].
- Moidfar, S. (2000). Generation gap or cultural gap (investigation of generation gap in Iran). *Sociological Review*, 24(24), 50-88. [In Persian]
- Naseri, M., Kaveh, F., & Rabbani Khorasgani, A. (2016). The study of students' attitudes towards religion (a model based on the GT theory) studied: Isfahan University students. *Applied Sociology*, 27(4), 79-98. [In Persian].
- Perchoc, P. (2020). *European parliamentary research service*. Increasing engagement.
- Possamai, A. (2012). *Handbook of Hyper-real Religions*. Brill.
- Pouriani, M.H., & Eslami Tezarjani, A. M. (2013). A comparative study of changes in religious values and beliefs between today's and past generations (young people and their parents) in Yazd city. *Iranian Social Science Studies*, 10(38): 72-99. [In Persian].
- Rabani, A., & Mohammadzadeh Yazd, A. (2013). Investigating the social factors affecting the value generation gap in Mashhad with an emphasis on religious values. *Social Sciences Ferdowsi university of Mashhad*, 10(1), 91-116. [In Persian].
- Rafipour, F. (1999). *Anatomy of society: publishing company*. [In Persian].
- Sedighi, F. (2023). Religion in everyday life of Iranian people: From the constitutional revolution until now. *Continuity and Social Change*, 2(1), 60-79. [In Persian].
- Senn, J., & Stolz, J. (2020). Generations of declining faith: Religion and secularization in Switzerland, 1930-2020. *Social Change in Switzerland*, 7(27), 4-13.
- Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of faith: Explaining the human side of religion*, University of California Press.
- Taylor, C. (2007). *A secular age*. Cambridge, mass. Belknap Press of Harvard University Press.
- Turner, B. S. (1998). Ageing and generational conflicts: A reply to sarah Irwin. *The British Journal of Sociology*, 49(2), 299-304. <https://doi.org/10.2307/591314>
- Watts, J., Passmore, S., Jackson, J. C., Rzymiski, C., & Dunbar, R. I. (2020). Text analysis shows conceptual overlap as well as domain-specific differences in Christian and secular worldviews. *Cognition*, 201, 104290. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104290>